3
Verantwoordingsdebat voor het jaar 2025

Verantwoordingsdebat voor het jaar 2025

Aan de orde is **het Verantwoordingsdebat voor het jaar 2025**.

De **voorzitter**:
Aan de orde is het Verantwoordingsdebat voor het jaar 2025. Daarvoor heet ik de minister-president en de minister van Financiën van harte welkom in het parlement. Ook aanwezig zijn de president en de overige leden van het college van de Algemene Rekenkamer. Ook hen heet ik vandaag van harte welkom in de Tweede Kamer.

Er is vandaag één maidenspeech, van de heer Van der Maas. Die hebben we dus mooi voor de boeg.

Er zijn zestien sprekers van de zijde van de Kamer. Ieder heeft een spreektijd in eerste termijn en een derde van die spreektijd in tweede termijn. Dat ging eerder een klein beetje mis, maar we weten met elkaar wat er op de klok staat. Een derde daarvan heeft u in tweede termijn als spreektijd.

Ik geef als eerste het woord aan de heer Stultiens als spreker namens GroenLinks-Partij van de Arbeid.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Voorzitter. Vandaag is het Verantwoordingsdebat, een van de belangrijkste debatten van het jaar. Tenminste, dat zou het moeten zijn, want vandaag gaat het over de vraag: heeft het kabinet zijn beloftes en zijn doelen waargemaakt?

Voorzitter. De Rekenkamer was glashelder: 2025 was een verloren jaar, een jaar van stilstand of zelfs achteruitgang. Daarom is het goed dat het kabinet-Schoof vertrokken is. Het kabinet-Jetten dreigt echter dezelfde fouten te gaan maken, want ook dit kabinet doet niet genoeg om zijn eigen doelen te gaan halen. De economie staat onnodig lang op slot, want de stikstofdoelen worden niet gehaald. Mensen zoeken veel te lang naar een betaalbaar huis, want de woningbouwdoelen worden niet gehaald. Jonge mensen maken zich grote zorgen over een veilige toekomst, want de klimaatdoelen worden niet gehaald.

Voorzitter. Dit is precies waarom mensen het vertrouwen in de politiek verliezen. Er wordt veel beloofd, heel veel beloofd, maar nog veel te weinig waargemaakt. Daarom vraag ik de premier wat hij anders gaat doen om de doelen wél te halen. Kunnen we van hem en van zijn collega's verwachten dat er voor Prinsjesdag nog aanvullend, beter beleid komt om deze doelen wél te gaan halen? Anders ben ik namelijk bang dat ook 2026 een verloren jaar gaat worden. Kan de premier ook toezeggen dat hij veel meer gaat rapporteren en duidelijk gaat maken wat de doelen en prioriteiten zijn en hoe het ervoor staat? De Kamer vraagt hier namelijk al jaren om, maar het blijft nog steeds zoeken in jaarverslagen om te zien hoe het ervoor staat. Mijn laatste vraag aan de premier: kan hij ook aangeven wat hij gaat doen met de Monitor Brede Welvaart, met name wat betreft de ongelijkheid, waarvan we al jaren zien dat die groot is? De kloof in het land is veel te groot als het gaat om gezonde levensverwachting. Als het gaat om geluk, welzijn en vertrouwen, zie je een enorme kloof, met name vanwege diploma's en migratieachtergrond. Waar kunnen we dit kabinet op afrekenen aan het eind van deze periode?

Voorzitter. Ik hoop natuurlijk dat het kabinet vandaag gaat zeggen: ja, we komen voor Prinsjesdag met aanvullend beleid. Ik heb echter ook gezien dat het moeizaam gaat. Daarom kijk ik ook de Kamer zelf en de coalitie aan. Klimaat, water, stikstof, wonen: jullie staan met z'n allen achter deze doelen. Laten we dan ook eisen dat die doelen gehaald worden en vragen om aanvullend beleid.

Voorzitter. Deze dag gaat ook over financiën en de vraag: wordt geld goed uitgegeven en krijgt de belastingbetaler waar voor zijn of haar geld? Ook op dit punt is de Rekenkamer kritisch. Die zegt terecht: "Stilstand kost niet alleen vertrouwen, maar ook heel veel geld. Wegkijken van problemen kost geld. Doorschuiven kost geld." Ik vraag de minister van Financiën hoe hij hiermee omgaat. Het stroomnet is al veel te lang overvol; dat kost miljarden per jaar. Het stikstofslot kost miljarden per jaar. De dure belastingkortingen, met name voor de allerrijksten, kosten miljarden per jaar. Waarom doet de minister van Financiën hier zo weinig aan? Deze kosten staan misschien niet in zijn eigen jaarverslagen, maar de samenleving betaalt wel de prijs.

Voorzitter. Vandaag moeten we het ook hebben over Defensie, een van de grote aandachtspunten van de Rekenkamer. De analyse en het oordeel waren namelijk glashelder, maar ook snoeihard. Inkoop: niet op orde. Beveiliging: niet op orde. Fraudebeleid: niet op orde. We zien het al jarenlang. Bij zulke harde oordelen zou je een hele constructieve reactie van de minister van Defensie verwachten, maar die hebben we niet gezien. De problemen werden gebagatelliseerd en voor een deel zelfs ontkend. Dat is zonde. Het is ook een groot risico, zeker als zich dat voordoet bij het ministerie waar de komende jaren heel veel extra geld naartoe gaat. Ik vraag dus aan de minister van Financiën wat hij gaat doen en of hij vandaag klip-en-klaar kan zeggen dat hij en zijn kabinet het oordeel van de Rekenkamer volledig erkennen en aan de slag gaan met alle aanbevelingen.

Voorzitter. Ik heb nog twee andere, meer boekhoudkundige punten. Het eerste gaat over de motie-Van der Lee/Van Berkel over het controlebestel, die vorig jaar is aangenomen. In het voorjaar krijgen we een transitieplan. Officieel is het nog steeds voorjaar, maar toch ben ik benieuwd wanneer we dit plan kunnen verwachten en — nog belangrijker — wanneer dat wordt uitgevoerd. Kan de minister van Financiën toezeggen dat we in het controlejaar 2028 gaan werken met het nieuwe systeem, met een meer onafhankelijke rol en een meer onafhankelijk toezicht?

De tweede boekhoudkundige vraag gaat over het rapport Verantwoord belasten, van de Rekenkamer, dat dit jaar is verschenen. Daarin zegt de Rekenkamer terecht dat het kabinet eigenlijk te weinig inzicht geeft in de belastingontvangsten en de doelen van het kabinet. Het enige doel van belasting is eigenlijk immers, op papier, geld ophalen. Dat lijkt mij wat kort door de bocht. Kan de minister toezeggen dat hij ook hier, samen met de staatssecretaris, concrete doelen gaat formuleren, met name uitgaande van de vraag:

wie moet de rekening betalen en welke grondslag willen we belasten? Het zou goed zijn als het parlement daar meer grip op zou krijgen.

Voorzitter, ik ga afronden. Vandaag zou de belangrijkste dag, het hoogtepunt, van het jaar moeten zijn. Dat is helaas nog niet het geval; dat moet ik eerlijk bekennen. Dat ligt niet aan het kabinet alleen, maar aan een combinatie van factoren: partijen hier, kabinet, mensen thuis, media. Daarom wijs ik graag op de oproep in de motie van Stef Blok van twintig jaar geleden: zouden we deze dag, dit debat, niet minstens zo belangrijk moeten maken als Prinsjesdag en de APB? Hij vroeg twintig jaar geleden in een motie om een vol vak K en een volle Kamer en om een debat in dezelfde week. Ik hoor graag van het kabinet, maar vooral van de collega's in de Kamer hoe zij naar deze motie van twintig jaar geleden kijken. Ik denk dat het goed zou zijn als wij meer aandacht zouden besteden aan de resultaten en minder aan de beloftes en de beeldvorming, want uiteindelijk hebben mensen thuis daar het meest aan.

De **voorzitter**:
Interrupties maximaal in drieën en kort en bondig. Meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik vind het wel een mooi slotpleidooi van collega Stultiens. Het is eigenlijk ook wel terecht. Het is eigenlijk wel bizar — de president van de Algemene Rekenkamer, de heer Duisenberg, noemde dat als voorbeeld — dat wij in Den Haag de offerte van de badkamerverbouwing vieren met hoedjes, slingers, troonredes en van alles en nog wat, maar als de badkamer vervolgens wordt opgeleverd met een kraan die het niet goed doet en een kastje dat scheef hangt, dan laten we dat een beetje zo terloops passeren en hebben we daar geen aandacht voor. Hoe zou de heer Stultiens dat meer cachet willen geven, zodat wij niet alleen de resultaten in het zonnetje zetten, maar ook het falen goed voor het voetlicht brengen? Moet er een verantwoordingsrede worden gehouden? Hoe zouden we dat moeten doen?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik sta open voor alle suggesties. Ik denk dat stap één is dat we met elkaar het hele kabinet oproepen: wees aanwezig. Ik snap dat ze niet met z'n allen komen opdagen als de heer Grinwis en de heer Stultiens debatteren, maar als we hier volgend jaar met alle partijleiders staan, dan hebben we, denk ik, al meer cachet. Dat zou ook een rol hebben voor de mensen thuis. Ik moet eerlijk zeggen dat ik ook in mijn eigen omgeving merk dat mensen nauwelijks weten wat het Verantwoordingsdebat eigenlijk is. Dat is volgens mij eeuwig zonde. Ik denk dus dat stap één is: met elkaar besluiten dat dit een topprioriteit is. Als het helpt om een extra ceremonie te houden met toeters en bellen: ik sta voor alles open. Maar volgens mij moet het vooral gaan om de vraag of resultaten worden gehaald, of de badkamer goed wordt opgeleverd of niet. Dat valt immers veel te vaak vies tegen. Daarom ben ik heel blij dat in elk geval de Rekenkamer met een hele duidelijke noot is gekomen. Dat is voor mij stap één: dat we met elkaar veel scherper worden op de vraag of de doelen echt worden gehaald. Daar hebben we als Kamer de laatste jaren te lang van weggekeken.

De **voorzitter**:
Doet u zichzelf niet tekort, meneer Stultiens? Nou, meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik ben het toch wel eens met de heer Stultiens, voorzitter. De overheid presteert gewoon niet meer. Als wij dat zelf een beetje wegmoffelen en dat zelf niet groot maken, wie weet vergroten we dan de kans dat het zo blijft. Een van de oud-topambtenaren heeft weleens geschreven: de afgelopen 25 jaar dat ik in ambtelijke dienst was, heeft de overheid eigenlijk niks substantieels tot stand gebracht, behalve dan Ruimte voor de Rivier. Dat vind ik dan weer heel mooi als waterman.

Nog wel misschien een oproep, gelijk ook aan de Voorzitter en het Presidium, om zich nog eens te buigen over de oproep van collega Stultiens, waarover al moties zijn aangenomen in het verleden. Verantwoordingsdag kunnen we intern echt wel mooi organiseren; het is een mooie dag, hier intern. Maar extern heeft die eigenlijk nul uitstraling. Bij Prinsjesdag is dat andersom, en dat is niet terecht. Ik ben dat met de heer Stultiens eens.

De **voorzitter**:
We staan overal voor open, maar we hebben daar ook de medewerking van het kabinet voor nodig. Volgens mij heeft de heer Stultiens dit ook daarom gevraagd richting de andere leden.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik dank de heer Grinwis voor deze aanmoediging. Het is inderdaad niet bedoeld als een soort verwijt aan het kabinet voor waarom het hier vandaag maar met twee ministers is, want wij hebben er ook maar twee uitgenodigd. Volgens mij is dit een mix van de Kamer zelf, het kabinet en inderdaad ook de samenleving. We moeten dit met elkaar belangrijker maken dan het nu is. Dat is mijn oproep. Elke partij die dat steunt: heel fijn.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Waar de heer Stultiens mee eindigt, daar beginnen wij mee als 50PLUS. We zien inderdaad dat er op "gehaktdag" eigenlijk weinig gehakt wordt gemaakt — laat ik het zo zeggen — en dat dit inderdaad van veel meer belang is. Maar dan moet er wel output zijn. We zien dat er wel heel veel input is, maar de output blijft achter. Als kabinet heb je dan ook te weinig laten zien. Herkent de heer Stultiens dat?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dat herken ik zeker. En volgens mij is dat precies de reden waarom ik zeg dat ik bang ben dat het kabinet-Jetten dezelfde fout gaat maken als de voorgangers, omdat ik nu al zie dat heel veel doelen die het wel heeft afgesproken, niet gehaald gaan worden met het huidige beleid. Ik kan het hele lijstje opnoemen. Het is een lange lijst. We hebben een mooi nieuw stuk gekregen van de Rekenkamer: de Hoogrisicolijst. Ook daarin zie je heel veel dingen die mis kunnen gaan op het gebied van klimaat, wonen, stikstof, natuur, water. Op al die punten doet het niet genoeg om de beloftes waar te maken. Volgend jaar dreigt dan weer

een verloren jaar te gaan worden. Ik ben het dus eens met mevrouw Van Brenk. Ik vind ook dat we daar als Kamer veel strenger op moeten zijn, want ik zie het gevaar dat we, als we dit laten gebeuren, eigenlijk zeggen: het is helaas niet voldoende, maar we zien wel. En dat is wat mij betreft niet voldoende.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ik ondersteun het pleidooi van GroenLinks-PvdA om gehaktdag veel belangrijker te maken, maar dan ook echt, want we moeten inderdaad zien wat een regering levert voor de centen die wij met z'n allen als burgers en bedrijven opbrengen. Eén ding heb ik gemist, en eigenlijk wilde ik dat straks in ieder geval aan de coalitiepartijen vragen. Defensie noemt zo ongeveer alles "geheim". Daardoor hebben wij er geen enkel zicht op of iets verantwoord wordt uitgegeven. Hoe kijkt GroenLinks-PvdA daartegen aan?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dat draagt inderdaad niet bij. Ik bedoel, ik erken dat Defensie anders is dan andere ministeries, maar ik zei ook dat het daar met het laaghangend fruit, en dat is wat mij betreft erkennen dat de Rekenkamer gelijk heeft en het willen verbeteren, ook niet gebeurt. Ik zag deze week een nieuw briefje van de minister, die volgens mij toch geschrokken was over de ophef daarover. Dat is dan weer winst, maar ik vraag me nog steeds af of dat ministerie echt genoeg bereid is om dat probleem op te lossen. Want ik zie die onvolkomenheden al jarenlang terugkeren, op alle punten: inkoop, fraude ... Het is een lijst van wel zeven punten die allemaal niet voldoende zijn, al jarenlang niet. De geheimhouding helpt daar niet bij. Dus inderdaad: waar het kan, het liefst openbaar, waarbij ik wel snap dat bij Defensie niet alles openbaar kan. Wat ik vooral hoop, is dat het kabinet zegt: wij erkennen met z'n allen dat oordeel van de Rekenkamer en gaan aan de slag. Dat mis ik voorlopig nog, helaas.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ja, afrondend. Ik zou het fantastisch vinden als wij, alle collega's hier, de oproep steunden om volgend jaar gehaktdag echt belangrijk te maken.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Nou, wederom blij met deze steun. Ik wil graag nog één ding toevoegen. De Rekenkamer zegt ook, terecht, dat "gehakt" soms klinkt als "we gaan elkaar hard afrekenen" en "nog meer polarisatie". Dat is volgens mij niet wat we moeten doen. Ik zei juist dat we minder ophef, minder waan van de dag willen. Maar we moeten juist wel veel steviger worden als we zien dat de doelen al jarenlang niet gehaald worden. Want dat zijn geen foutjes; dat is gewoon bewust beleid. Daarom moeten we als Kamer veel harder zeggen: dit is niet voldoende; kom met beter beleid.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik wil de collega complimenteren voor het benadrukken van de controlerende taak van de Kamer en het belang van dit debat. Wat ik in de bijdrage van de heer Stultiens terug zag komen — daar kon ik me natuurlijk ook wel in vinden — is dat er veel doelen worden gesteld, dat die doelen dan niet worden gehaald en dat wij dan kritisch zijn op de uitvoering, op het kabinet et cetera. Maar is dit debat ook niet een moment om op die doelen zelf te reflecteren? Dus dat wij als politiek ook gaan kijken naar welke doelen we hebben gesteld en of we niet te veel hooi op onze vork hebben genomen. Hoe kijkt de heer Stultiens daarnaar?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
De heer Hoogeveen heeft natuurlijk gelijk. Je kunt twee dingen doen: de doelen afzwakken of met beter beleid komen. Ik vind de doelen op de punten die ik zelf noemde heel belangrijk. Sterker nog, heel veel van die doelen zijn niet eens een keus, want daar heeft het kabinet ooit mee ingestemd. Dan gaat het bijvoorbeeld om klimaat, water of natuur. Zelfs al zouden we dus nu met elkaar vinden dat het niet meer boeit, dan nog zijn we volgens de wet gewoon verplicht het te halen. Ik ben het er wel mee eens dat er soms dingen beloofd worden in de Kamer, in de politiek, die helemaal niet kunnen. Nul vluchtelingen vind ik bijvoorbeeld een onzindoelstelling. Dan krijg je inderdaad na een paar jaar dat de mensen denken: dat werd beloofd en het gebeurt toch niet. Laten we inderdaad kijken naar welke doelen echt kunnen, maar de voorbeelden die ik gaf staan zeker, in elk geval voor mijn partij en ik hoop ook voor het kabinet, nog steeds overeind.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Het feit dat die doelen ooit zijn gesteld door het kabinet, wettelijk verankerd of niet, biedt nog steeds de ruimte om te zeggen: uiteindelijk werken die doelen in de praktijk niet. We hebben bepaalde doelen gesteld — het staat in de wet — maar uiteindelijk moeten we ook keuzes maken. We moeten bijvoorbeeld de staatskas op orde houden en we moeten kijken hoe we toekomstige generaties schuldenvrij houden. Dan moet je toch ook keuzes gaan maken binnen die keuzes die in wettelijke kaders zijn gegoten. Is GroenLinks-Partij van de Arbeid daar ook actief mee bezig?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik denk dat het verschil tussen JA21 en mijn partij misschien is dat wij — dat is niet verrassend — die doelen heel belangrijk vinden. De klimaatdoelen zijn heel belangrijk om te zorgen dat de volgende generatie veilig opgroeit, maar ook om als land en als continent überhaupt meer zelfstandig te worden. We kunnen wel zeggen dat de stikstofdoelen ons niet boeien — dat is eigenlijk wel een beetje wat er al zeven jaar gebeurt — maar daardoor wordt er gewoon niet gebouwd in dit land. We kunnen dus wel zeggen dat de doelen niet meer uitmaken, maar ik vind doelen heel belangrijk. Daarom zeg ik vooral: kom met beleid dat de doelen wel haalt. Om een andere partij te citeren: het kan zeker wel. Kijk maar naar de programma's van de partijen hier. D66 heeft, net als mijn eigen partij, in zijn eigen programma plannen staan om de doelen te halen. Die staan alleen niet in het coalitieakkoord. Daar gaat dus iets mis. Dat vind ik raar. Je spreekt met elkaar af dat je die doelen gaat halen, vervolgens maak je een coalitieakkoord waarin staat dat we ze toch niet halen, maar je blijft wel beloven dat je ze haalt. Dan raken mensen teleurgesteld. Ik roep dus op: ga de doelen wel halen. Ik hoop dat JA21 dat kan steunen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik wil toch een kleine kanttekening maken. Ik zag in het verkiezingsprogramma en in de doorrekening van uw partij dat bijvoorbeeld de NAVO-doelen toch ook moeilijk haalbaar bleken. Er moeten inderdaad op een gegeven moment keuzes gemaakt worden. Je stelt klimaatdoelen en stikstofdoelen, vervolgens is er een geopolitieke crisis en dan komen er defensiedoelen bij. Daar moeten uiteindelijk keuzes in gemaakt worden. Ik mis daar in het betoog van de heer Stultiens enige balans in. Ik mis ook enig begrip voor het kabinet dat er soms keuzes gemaakt moeten worden en dat daarmee ook bepaalde doelen dan niet gehaald worden en bijgesteld moeten worden.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dan kom ik toch terug op het punt van de Rekenkamer, namelijk dat het doorschuiven van doelen of het niks doen ook heel duur is. Wat er hier in Den Haag vaak misgaat, is dat we denken: klimaatinvesteringen zijn duur. Maar niks doen is toch vele malen duurder. Neem nu inderdaad de netcongestie. Bedrijven — u spreekt ze ook — balen daar enorm van, al jarenlang. Dat is peperduur door te weinig klimaatbeleid. Voor stikstof geldt hetzelfde verhaal. Juist niks doen of wegkijken kan heel duur zijn; daarom denk ik dat het hand in hand kan gaan. En inderdaad, in ons programma laten we zien dat je doelen zeker kan halen op een eerlijke manier. Dat vraagt wel een andere vorm van bijvoorbeeld belasting heffen. Daarover verschillen we misschien van mening, want dan moet je het geld elders vandaan halen.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Een herkenbaar verhaal van de collega van PRO. We hebben het hier al jaren over doelen, maar ook over hoe we van Verantwoordingsdag iets groters kunnen maken. Oftewel, afspraken maken is nu heel belangrijk, maar of afspraken nagekomen zijn lijken we niet zo belangrijk te vinden. Deze discussie speelt natuurlijk al in kabinet na kabinet na kabinet na kabinet. Waarom doorbreken we het niet met elkaar? We roepen het nu, we riepen het vorig jaar, we riepen het het jaar ervoor en toch verandert er niks. Ik ben benieuwd naar de reflectie van mijn collega daarop.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik deel de analyse in elk geval volledig. Ik heb terug zitten kijken hoe vaak we aan het kabinet hebben gevraagd: kom met concrete doelen en ga ze halen. De motie-Van der Lee is bekend, want die is recent. Mevrouw Van Dijk heeft zelf vijf jaar geleden een motie ingediend die dit vroeg. Een van mijn voorgangers, Kees Vendrik, vroeg het twintig jaar geleden al. Dus op zich is dit een terugkerend probleem. Als we dit willen doorbreken, denk ik dat we als Kamer veel strenger moeten zijn als we zien dat er te weinig beleid wordt gemaakt. Vandaag hebben we als Kamer de kans om te zeggen: luister eens, kom voor Prinsjesdag met aanvullend beleid om de doelen wel te halen. Als blijkt dat het kabinet dat niet wil, moet je stoppen met dingen beloven. Dan moet je zeggen: we gaan de doelen niet halen. Maar nu gebeurt het slechtste van twee werelden. Er wordt heel veel beloofd en heel weinig waargemaakt. Dan raken kiezers teleurgesteld.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Maar ik had eigenlijk nog een andere, verdiepende vraag daaronder. Ik vind die doelen heel belangrijk. Ik vind het ook belangrijk dat we daarover rapporteren en het gesprek daarover aangaan met elkaar. Ik deel de analyse van de collega van JA21 wel: het kan zijn dat we tot de conclusie komen dat we misschien iets anders moeten doen om het wel te halen, of omdat we iets hebben beloofd dat totaal niet realistisch is. Maar hoe kunnen we het nu meer cachet geven, groter maken? Wat is de reden dat dat ons niet lukt?

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dit is een moeilijke vraag. Als ik het in mijn eentje kon oplossen, had ik dat graag gedaan. Ik denk dat we het met elkaar moeten doen. Daarom begon ik mijn pleidooi met te zeggen dat we überhaupt meer belang moeten hechten aan de vraag of de doelen worden gehaald. Dat is vandaag stap één. Ik hoop ook, en dat is ook een taak voor de coalitie zelf, dat ze het kabinet durft te houden aan die doelen. Want die ruimte hebben jullie met elkaar. Volgens mij staan jullie als coalitie achter de klimaatdoelen, achter de woningbouwdoelen en achter de waterdoelen. Dan kun je zeggen als partij: luister eens, ik eis gewoon beter beleid om ze wel te halen. Ik zou hopen dat de coalitie dat doet. Dan hebben we met elkaar een heel mooie Prinsjesdag.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Ja, tot slot. Eigenlijk zegt de collega: stel je voor dat dit kabinet bereid is om daar echt een stevige stap in te zetten en iets anders te laten zien, dan zou dat een enorme doorbraak zijn, politiek gezien.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dat zou inderdaad een doorbraak zijn, ware het niet dat ik tot nu toe, in de eerste 100 dagen, die beweging nog niet heb gezien. Maar ik laat me vandaag graag verrassen. Alleen, als blijkt dat het tegenvalt, hoop ik dat de coalitie, met het CDA erbij, ertoe oproept om met beter beleid te komen voor Prinsjesdag.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Stultiens.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Het woord is aan de heer Oosterhuis voor zijn inbreng namens D66 in eerste termijn.

De heer **Oosterhuis** (D66):

Voorzitter. Niet vaak krijgen wij in deze zaal zo'n heldere spiegel voorgehouden als op Verantwoordingsdag door Pieter Duisenberg. "Nederland kent een opvallend gebrek aan vooruitgang", sprak hij hier twee weken geleden. "Doelen worden niet gehaald en langetermijndoelen die er zijn, raken verder uit zicht." Dat is een glasheldere boodschap, waar we echt iets mee moeten. Dit Verantwoordingsdebat gaat over vorig jaar, toen het kabinet-Schoof er nog zat. Anderhalf jaar ruzie, gedoe en stilstand heeft natuurlijk niet geholpen, maar ik vind het te gemakkelijk om alleen te wijzen naar het vorige kabinet. Het probleem zit veel dieper. Den Haag loopt vast door een versnipperde politiek, verkokerde ministeries en een voorzichtige bureaucratische cultuur. De overheid moet beter gaan presteren. Voor mij is de belangrijkste vraag uiteindelijk niet hoeveel geld de overheid uitgeeft; veel belangrijker is de vraag wat het oplevert. Ik ben ervan overtuigd dat mensen best bereid zijn om belasting te betalen als het geld ook goed wordt besteed. Maar als de overheid onvoldoende levert, tast dat het vertrouwen aan. Dat is wat er nu gebeurt.

Het doorbreken van de stilstand vraagt om het stellen van duidelijke doelen, het maken van concrete plannen om die doelen te bereiken en een cultuur waarin tijdig wordt bijgestuurd als het niet goed lijkt te gaan. Er ligt nu een coalitieakkoord met ambitieuze plannen op onder andere wonen, infrastructuur en energie. Ook zijn er goede plannen om de overheid slagvaardiger te maken. De minister-president heeft taskforces opgericht voor de belangrijkste onderwerpen, met brede raakvlakken in de samenleving. Ik nodig hem hier graag uit om uiteen te zetten hoe hij ervoor zorgt dat dit bijdraagt aan een andere, resultaatgerichte overheid. De kennis en expertise voor de oplossingen is er, maar er is slagkracht nodig. Kan de premier ons vertellen welke veranderingen hij al in gang heeft gezet? Kan hij toezeggen dat er op Prinsjesdag per taskforce een korte update komt met wat er al tot stand is gebracht en wat de planning is tot het moment dat de belangrijkste besluiten worden genomen?

Sinds kort is er ook een kwartiermaker Slagvaardige Overheid, Bart Snels. Ik heb alle vertrouwen in hem, maar het persbericht bij zijn aanstelling was wat abstract. Kan de premier in normalemensentaal helder maken wat hij gaat doen en welk mandaat hij heeft?

Voorzitter. Wat mij in de boodschap van de Rekenkamer vooral aansprak, is een inzicht dat eigenlijk verrassend eenvoudig is: niet handelen is ook een keuze, en die keuze heeft gevolgen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik vind het een terechte en mooie inleiding van mijn collega, maar ik heb wel de vraag hoe we dat na een 25 jaar lang nauwelijks presterende Rijksoverheid echt gaan veranderen. De D66-fractie stelt nu de hoop op en het vertrouwen in taskforces. Het risico van die taskforces is dat er weer hoofdlijnenbrieven uit voortkomen met allemaal aankondigingen van beleid, die niet daadwerkelijk leiden tot resultaat. Hoe gaan we die ambtelijke en politieke cultuur daadwerkelijk veranderen?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik vind dit een hele terechte vraag van de heer Grinwis. Ik denk namelijk echt dat dit een probleem is dat al 25 jaar speelt. Dat citaat haalde de heer Grinwis net in zijn interruptie aan. Ik denk er ook iets te vaak aan. Het begint ook bij ons, met het lef om keuzes te maken en dingen te gaan doen, in plaats van eindeloos in analyses te blijven hangen. Ik zie het ook als een oproep aan iedereen in de publieke dienst om te handelen in plaats van alleen maar te denken, om niet te blijven afwachten maar problemen daadwerkelijk aan te pakken. Het is niet alleen een kwestie van wetten, maar ook een kwestie van cultuur die we met z'n allen hebben. Het gaat erom dat we dat risico durven te nemen. Misschien gaat het niet in één keer goed, maar ik heb liever dat we beginnen en tussentijds bijsturen dan dat we te lang wachten op het perfecte plan en uiteindelijk moeten constateren dat we te lang hebben nagedacht en niks hebben gedaan.

De **voorzitter**:
U vervolgt.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik wil aan de hand van drie voorbeelden inzicht geven in wat voor mij de oorzaken en gevolgen zijn van politieke stilstand. Ik begin bij de gevolgen: de kosten van niets doen. We hebben het hier vaak over de kosten van beleid in termen van de uitgaven van de overheid, maar veel minder over de kosten van uitstel en stilstand, en de rekening die ontstaat als problemen blijven liggen. De nieuwe Hoogrisicolijst van de Algemene Rekenkamer laat dat heel goed zien. Daarin staan niet alleen risico's voor vandaag, maar ook risico's die zich langzaam opbouwen, waarvan de kosten niet direct zichtbaar zijn in de begroting.

Die kosten van niets doen zijn nu al voelbaar. Netcongestie kost ons 10 tot 40 miljard per jaar. Stikstofproblemen kosten ons 12 miljard. Zo kunnen er op de lange termijn nog meer kosten voor de samenleving bij komen. We weten allang dat de kosten van klimaatverandering, zoals droogte en extreem weer, uiteindelijk veel hoger zijn dan de kosten van verduurzaming. Het zijn allemaal kosten die niet op de begroting drukken, maar die we wel collectief voelen. Wat gaat het kabinet zelf doen om die huidige en potentiële kosten van niets doen in beeld te hebben? Heeft het kabinet eraan gedacht om zelf een risicolijst bij te houden en per risico expliciet te benoemen of en hoe de kosten van niets doen voorkomen kunnen worden?

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Als ik het goed hoorde, werd er net gezegd dat de kosten ten gevolge van het klimaat — ik kan me niet herinneren wat erna kwam — hoger zijn … Er werd gezegd dat de kosten die we hebben aan verduurzaming en klimaatmaatregelen en zo uiteindelijk lager zijn dan als we niets zouden doen. Waar haalt u deze feiten en kennis vandaan? Ik ken de cijfers hierachter niet.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Hier is behoorlijk veel onderzoek naar gedaan, onder andere in Groot-Brittannië. Daaruit blijkt dat de kosten die we in de toekomst gaan maken als gevolg van droogte en extreem weer veel hoger zijn dan de kosten van verduurzaming. We zien in Nederland al heel praktische voorbeelden. Mensen in Zuid-Limburg hebben een paar jaar geleden enorm veel schade gehad van overstromingen.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Ja, maar ja, er zijn ook allemaal andere berekeningen. Als je Gronings gas gaat oppompen, is dat een stuk goedkoper dan ieder jaar 20 miljard euro aan een soort klimaatfonds geven. Heeft de heer Oosterhuis al die cijfers naast elkaar gelegd? Volgens mij is er dus helemaal geen studie van.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Dit soort studies zijn er heel veel. Ik denk dat de mensen in Groningen ook geconfronteerd zijn met de kosten van het gas oppompen daar. Laten we die ook niet bagatelliseren. Laten we ook niet vergeten dat we op dit moment elk jaar 20 à 30 miljard per jaar uitgeven aan fossiele brandstoffen uit het buitenland. Dat is geld dat uit onze economie verdwijnt naar het Midden-Oosten en naar andere landen. We kunnen dat geld ook zelf bewaren. Als je de hele optelsom op die manier maakt, is het echt een stuk goedkoper om hier te investeren in verduurzaming.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Mag ik via de heer Oosterhuis aan de regering, misschien in samenwerking met de Rekenkamer, vragen om daar nou eens een keer een echte studie van te maken? Leg al die kosten en baten naast elkaar en maak gewoon een plaatje. We kunnen dan gewoon bekijken of de stelling die de heer Oosterhuis net poneerde, waar is.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Dat lijkt mij een uitstekend idee. We hebben het namelijk ook veel te weinig over de baten van handelen. Het gaat heel erg over de kosten van wat we doen, maar laten we die baten ook vooral inzichtelijk maken. Dat is een terechte vraag.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Telt dit dan gelijk als een informatieverzoek?

De **voorzitter**:
U bent nog de hele dag met het kabinet in debat, dus ik zie u vanzelf weer verschijnen voor de interruptiemicrofoon.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Een voorbeeld van die kosten van niets doen en risico's in beeld brengen zou wat mij betreft ook kunnen zijn om de toekomstige kosten van infrastructuur expliciet te maken. We hebben in de jaren zestig en zeventig veel infra aangelegd, maar onvoldoende rekening gehouden met dat er ook groot onderhoud en vervanging nodig is. Die rekening komt ongeveer nu en in de komende decennia. Die is niet begroot noch zichtbaar in de boekhouding. Dit beperkt ons om een goede afweging te maken van waar publieke investeringen nodig zijn op welk moment. Hoe gaat het kabinet dit beter inzichtelijk maken? Wat vindt de minister bijvoorbeeld van de suggestie om in de Staat van de Infrastructuur ook inzichtelijk te maken wat de financiële opgave is voor onderhoud en vervanging?

Voorzitter. Ten tweede zie ik verkokerde ministeries en een voorzichtige bureaucratische cultuur als oorzaak van de stilstand. Een sprekend voorbeeld daarvan vind ik de beveiliging van de Noordzee. Steeds meer van onze vitale infrastructuur bevindt zich op de Noordzee: windparken, datakabels, elektriciteitskabels, gasleidingen. We worden steeds afhankelijker van wat zich onder en boven de Noordzee bevindt. Andere landen vinden dat ook interessant. Terwijl de Russen schaamteloos de Noordzee bespioneren, zitten in de torens hieromheen ambtenaren eindeloos te dimdammen over wie er verantwoordelijk is voor de beveiliging. Niemand wil erover gaan en wie de handschoen oppakt, moet ook de rekening betalen. Op die manier valt de beveiliging van de Noordzee tussen wal en schip. Dat kunnen we ons niet veroorloven. In het coalitieakkoord zijn vele miljarden vrijgemaakt voor dit soort veiligheid. Geld mag niet het probleem zijn, dus ik hoor graag van het kabinet hoe dit wordt opgelost. Ik zie dit ook als een voorbeeld voor andere urgente problemen. Dans er niet omheen, maar pak ze aan.

Het derde voorbeeld betreft de moeite die er is met de uitvoering. Ook daar een concreet voorbeeld, met de belastinginning. Nederland heeft gelukkig een hoog niveau van belastingmoraal. De meeste mensen en bedrijven betalen netjes belasting. Maar de Rekenkamer wijst al jaren op het nalevingstekort: belasting die volgens de wet betaald moet worden, maar uiteindelijk niet wordt geïnd. Dat gaat om veel geld, alleen voor het mkb bijvoorbeeld al om ruim vijf miljard. Dat is waarschijnlijk een onderschatting. Wij hebben hier grote politieke discussies, over allerlei financiële vraagstukken. Maar ondertussen is er vijf miljard aan belasting die niet wordt geïnd. Het zou enorm schelen als dat vier of drie miljard wordt.

De Belastingdienst heeft de afgelopen jaren voor enorme opgaven gestaan en staat dat nog steeds. Ik noem het herstel van de toeslagenaffaire en rechtsherstel box 3. Dat vraagt veel van een organisatie en zorgt voor minder aandacht voor handhaving. Erkent de minister dat dit een oorzaak is? Hoe zorgt hij ervoor dat de Belastingdienst voldoende capaciteit houdt voor goede belastinginning? Ik denk dat wij allemaal liever hebben dat belastingen die we al hebben, daadwerkelijk worden betaald dan dat we andere belastingen moeten verhogen, of dat we moeten bezuinigen. Wanneer gaat deze onvolkomenheid van tafel?

In het debat over rijksuitgaven sta ik natuurlijk op de schouders van onze collega Joost Sneller, die zich al jaren inzet voor een goede verantwoording. Hij heeft vorig jaar gepleit voor het versterken van de externe controle op de rijksuitgaven, door deze taak over te dragen van de Auditdienst Rijk naar de Rekenkamer. De heer Stultiens vroeg naar het transitieplan. Wanneer kunnen wij dit verwachten en gaat de minister inderdaad deze transitie doorzetten? Eventueel zouden wij vandaag een motie kunnen indienen om hem te helpen in die keuze. Als de brief daar aanleiding toe geeft, kunnen wij de motie nog wijzigen of intrekken, maar dan kunnen wij in ieder geval tempo blijven maken. Graag een reactie.

Als ik één rode draad uit het verantwoordingsonderzoek van dit jaar haal, is het deze: Nederland heeft geen gebrek aan ambities. We hebben geen gebrek aan ideeën, geen gebrek aan talent, maar we moeten beter worden in het omzetten van ambities in resultaten. Dat vraagt om een

overheid die vooruitkijkt en doelen stelt, een overheid die investeert, keuzes maakt en uitvoeringskracht serieus neemt. Steeds opnieuw zien we dat ons land succesvol is wanneer we bereid zijn verder te kijken dan de volgende begroting of de volgende verkiezing. Dat vraagt politieke moed. Dat vraagt bestuurlijke slagkracht. Maar het vraagt vooral vertrouwen in de toekomst. Dat vertrouwen heeft D66. Daarom zie ik dit debat ook niet als een moment om terug te kijken, maar ook als een moment om vooruit te kijken naar wat Nederland nog kan bereiken. Daarom zie ik uit naar de reactie van het kabinet.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dank aan de heer Oosterhuis voor een verhaal dat ik bijna volledig deel. We hebben dezelfde analyse, namelijk: veel belangrijke doelen. Een heleboel daarvan worden niet gehaald. Wat betekent dat voor de houding van D66? Gaan zij nu vragen aan het kabinet om meer te doen, of laten ze het weer zo gebeuren?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik verwacht dat het kabinet héél snel aan de slag gaat. Ik zie ook dat het kabinet al aan de slag is met het vertalen van het coalitieakkoord in concreet beleid. Ik verwacht zo snel als mogelijk concrete plannen om die doelen ook te bereiken.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Maar de heer Oosterhuis is ook een man van de inhoud en weet dat het coalitieakkoord niet voldoende is om die doelen te behalen. Ik noem klimaat, water, stikstof, wonen en natuur. Dus de vraag blijft: als D66 die doelen belangrijk vindt — en dat vinden ze — moeten we dan niet samen aan het kabinet vragen om meer te doen om doelen te gaan behalen? Waarom deelt D66 die vraag niet?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Omdat ik ervan overtuigd ben dat de doelen in het coalitieakkoord zeker binnen bereik komen. Ik noem bijvoorbeeld stikstof. Op dat punt verwacht ik echt op korte termijn een aanpak om de doelen juist wel te halen. Wat klimaat betreft denk ik dat we het volgende moeten erkennen. In 2023 was het klimaatdoel voor 2030 net binnen bereik. Daarna hebben we echt stappen terug gezet onder het vorige kabinet. Dus ik denk dat we met elkaar moeten concluderen dat het behalen van het doel voor 2030 praktisch gewoon vrijwel onmogelijk is. Maar de afspraak is wel, mocht blijken dat de maatregelen onvoldoende zijn om het doel voor 2040 te bereiken, dat er in het voorjaar van 2027 nieuw, aanvullend beleid komt. Dus ik heb er alle vertrouwen in dat we dit soort doelen gaan bereiken. Daar zullen wij het kabinet ook op toetsen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik heb er helaas wat minder vertrouwen in. Eigenlijk zegt de heer Oosterhuis: dat 2030-doel laten we lopen. Hij vraagt vandaag immers niet met mij om dat doel wél te halen. Maar we moeten nu actie ondernemen, want we kunnen niet weer een jaar wachten. Ik doe dus een laatste poging. Is D66 bereid om het kabinet te houden aan de eigen afgesproken doelen, bijvoorbeeld op het vlak van klimaat, stikstof, water, natuur en wonen?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ja, zeker, maar ik zeg daar ook bij: tot het onmogelijke is niemand gehouden. Ik denk dat het klimaatdoel voor 2030 echt te dichtbij is om nog te halen. Volgens mij moeten we dat met z'n allen erkennen. De kans om dat doel te halen is op dit moment minder dan 5%, en dan moet alles meezitten. Er is de afgelopen twee jaar te weinig gebeurd om het doel voor 2030 nog te halen. Maar het doel voor 2040 staat als een paal boven water. Zo gaat het ook op andere onderwerpen. Op stikstof en wonen verwacht ik van dit kabinet complete plannen om de doelen te bereiken. Daar zullen wij het kabinet op toetsen.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
D66 maakt terecht een opmerking over de belastingen. Er ligt een initiatiefvoorstel van D66 om het belastingstelsel eenvoudiger te maken. Dat moet ook. In 2019 heeft 50PLUS daar ook een voorstel voor gedaan. Mijn vraag is: hoe daadkrachtig gaat D66 dat plan nu eens doorvoeren?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Een terechte vraag. Ik denk dat dit een onderwerp is waar we met z'n allen al jarenlang op aandringen, maar waarmee te weinig voortgang is gemaakt. In het coalitieakkoord is voor staatssecretaris Eerenberg de opdracht opgenomen om deze vereenvoudigingsoperatie in gang te zetten. Dat begint met kleine vereenvoudigingen en het harmoniseren van de definities. De grotere stelselwijzigingen zullen in kaart gebracht moeten worden, om te zien wat er mogelijk is. De SER komt daar dadelijk met een advies over. Ik heb goede hoop dat we daar verder mee komen. Er ligt dus een belangrijke opdracht voor de staatssecretaris van Financiën.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Gaan we dat dus deze kabinetsperiode meemaken en afronden? Kunnen we hierover in deze kabinetsperiode een keer met elkaar spreken?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik hoop van harte dat we het daar met elkaar over eens kunnen worden. Daar zie ik het vaak stokken. We zijn het allemaal eens over het doel van vereenvoudiging, maar als het concreet wordt, blijft iedereen toch zijn eigen stokpaardje berijden en kunnen we uiteindelijk te weinig doen. Ik hoop dus van harte dat het ons gaat lukken om dat wel voor elkaar te krijgen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ik denk dat het van groot belang is voor heel Nederland dat het belastingstelsel inderdaad eenvoudiger wordt, zodat het ook haalbaar wordt voor de uitvoering. Ik hoop dat D66

daar een goede impuls aan wil geven. De steun van 50PLUS heeft de heer Oosterhuis daar in ieder geval bij.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik trek daar heel graag samen in op, want ik denk dat we steeds meer met de neus op de feiten worden gedrukt wat betreft de gevolgen van de complexiteit van het stelsel, niet alleen voor de uitvoering, maar ook voor de mensen zelf. De mensen weten niet waar ze aan toe zijn en weten niet waar ze recht op hebben. Wij helpen de mensen echt door het stelsel eenvoudiger te maken.

De heer **Flach** (SGP):
Wat mij aanspreekt in het betoog van de heer Oosterhuis, is dat er veel meer oog komt voor de uitvoering en dat we weg moeten van het doelenfetisjisme, waarbij we elkaar steeds meer aan onhaalbare doelen gaan houden. We hebben woningen nodig, een oplossing voor de netcongestie en perspectief voor boeren en vissers. Tegelijkertijd is dit kabinet vleugellam. Het leunt op 66 zetels, dus er zal gezocht moeten worden naar meerderheden om ook daadwerkelijk tot die uitvoering te komen en aan de slag te kunnen gaan. Wat is de visie van D66 daarop? Hoe zou dat kunnen worden bereikt?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik vind dit een terechte vraag. Ik denk dat dit een verantwoordelijkheid is voor ons allemaal. We zitten in een versnipperd parlement. Mijn fractie is de grootste met 26 zetels, dus geen enkele partij is groot genoeg. Dit betekent dat er samenwerking nodig is. Het betekent ook dat geen enkele partij hier haar volledige agenda kan doorduwen en dat we rekening moeten houden met elkaar. Ik verwacht dan ook van het kabinet dat het met plannen naar de Kamer komt en dat het daar breed draagvlak voor zoekt. Ik verwacht van onszelf en van de andere fracties dat die daar met enige constructiviteit op reageren en over meedenken.

De heer **Flach** (SGP):
Hier gaat het betoog toch van vrij specifiek en concreet naar algemeen en zeer wenselijk. Ik denk dat het realistisch is om te zeggen dat breed draagvlak over links en rechts op heel veel terreinen gewoon niet haalbaar is, bijvoorbeeld op het gebied van stikstof en migratie. De tegenstellingen zijn daar gewoon veel te groot. Welke keuzes maakt D66 dan? Ziet de heer Oosterhuis vooral perspectief aan de rechterkant van de Kamer, of aan de linkerkant?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik vind het toch belangrijk dat het kabinet streeft naar een zo breed mogelijk draagvlak. Het gaat vaak om langdurige keuzes die invloed hebben op de komende decennia en die over meerdere kabinetten heen gaan. Ik denk dat bijvoorbeeld de hervorming van het pensioenstelsel heeft laten zien dat het echt loont om een zo breed mogelijk draagvlak te hebben. Ik denk dat dat ook geldt voor het klimaatbeleid. Het zou ook kunnen dat dit op verschillende onderwerpen tot verschillende meerderheden leidt, maar ik zie echt wel mogelijkheden wat betreft brede samenwerking.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Flach** (SGP):
Die wisselende contacten spreken mij niet zo aan, om meerdere redenen. Na de eerste 100 dagen is mijn indruk dat er ook binnen het kabinet, binnen de drie coalitiepartijen, nog geen duidelijke keuze is gemaakt in met welke partij, partijen of groep van partijen er zaken gedaan kunnen worden. Zit daarin niet de angel van het feit dat we na die 100 dagen nog niet echt aan de uitvoering zijn begonnen?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik denk dat het geen geheim is dat ook de coalitiefracties over verschillende onderwerpen anders denken. Ik vind dat ook helemaal niet zo erg. Dat mag, volgens mij. Misschien past juist bij de huidige samenwerking dat die discussie er is. Ik denk niet dat dat op dit moment de uitvoering in de weg staat. Ik denk dat 100 dagen te vroeg is om daar echt al op te toetsen. Op migratie is al meer bereikt dan wat het vorige kabinet voor elkaar heeft gekregen. Wat dat betreft ben ik dus minder somber. Ik verwacht echt op korte termijn plannen op het gebied van woningbouw en stikstof waarmee het kabinet naar draagvlak kan zoeken. Misschien ben ik iets ruimdenkender dan de heer Flach als het gaat om wisselende contacten; ik geloof er echt in dat dat kan.

De heer **Schenk** (FVD):
Ik hoor de woordvoerder van D66 terecht zeggen dat zijn fractie 26 zetels heeft. Nog nooit is de grootste partij in het parlement zo klein geweest. Het kabinet rust op een minderheid in de Kamer. Er werd gezegd dat er "brede samenwerking" nodig is. Wij hebben hier gisteren echter een parlementair dieptepunt gezien toen er een motie werd aangenomen om in feite dit deel van de Kamer uit te sluiten van samenwerking. Ik vraag me af hoe de woordvoerder van D66 — ik ben uw naam even kwijt, waarvoor excuses — dat rijmt met hetgeen hij hier zojuist vertelde.

De **voorzitter**:
Het is de heer Oosterhuis.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Er zijn wat mij betreft inderdaad grenzen aan samenwerking. Als er hier termen als "omvolking" worden gebruikt en oproepen tot geweld worden gedeeld, dan zie ik dat niet als een basis voor een vruchtbare samenwerking.

De heer **Schenk** (FVD):
Nou, die oproep tot geweld heeft mijn partij volgens mij nooit gedaan. Ik voel mij dus niet aangesproken als dat gezegd wordt. Brede samenwerking is dan in feite brede samenwerking met het andere deel van de Kamer. In feite wordt dus een heel groot deel van de kiezers uitgesloten. Begrijp ik dat goed?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Nee, dat begrijpt u niet goed. Ik wil er graag voor alle kiezers zijn, maar over samenwerking met partijen als de PVV en Forum voor Democratie, die stelselmatig groepen uitsluiten, is D66 altijd heel helder geweest.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Schenk** (FVD):
Oké, maar dat is een ander punt. Net ging het over partijen die oproepen tot geweld en nu gaat het over partijen die zogenaamd bevolkingsgroepen zouden uitsluiten. Er lijkt naar allerlei verschillende argumenten gegrepen te worden om een bepaald groeiend geluid dat kritisch is op het geldende beleid, op de koers in dit land, gewoon terzijde te kunnen schuiven. Ik vind dat fundamenteel verkeerd. Ik hoop dat D66 daarin echt een andere koers gaat varen. We zijn het inderdaad op heel veel punten oneens met elkaar, maar ik denk dat we het aan de kiezer verplicht zijn om waar we elkaar wel kunnen vinden, de samenwerking op te zoeken. Laat dat dan mijn oproep zijn aan D66, voor nu.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Structurele samenwerking zie ik niet zitten, denk ik. Als er een motie is waar ik het mee eens ben, dan steun ik die gewoon. Ik ben hier altijd heel helder over geweest. Ik ga echt niet mee in de omvolkingstheorieën die partijen aanhangen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik ga nog even door op het antwoord dat de heer Oosterhuis gaf aan collega Flach over het vinden van meerderheden. Nou is mijn vraag aan de heer Oosterhuis: schiet zijn antwoord toch niet tekort? Deze coalitie heeft namelijk een coalitieakkoord gebouwd als ware het kabinet een meerderheidskabinet, met een financiële tabel die leidend is en met nota bene een aantal maatregelen waarmee het minderheidskabinet zich het niet makkelijk heeft gemaakt. Vervolgens gaan de ministers aan de slag in het korset van de financiële tabel. Als zij binnen hun begroting misschien een bepaalde afspraak even on hold zetten, dan moeten ze dat ergens anders binnen hun begroting opgelost krijgen. Ergo, dit is de oude werkwijze en die gaat uiteindelijk vastlopen. Want waarom zou een partij in de polder of een partij in deze Kamer meegaan in het korset dat deze coalitie en het kabinet zichzelf hebben opgelegd?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Volgens mij heeft de meerderheid van deze Kamer, namelijk alle oppositiepartijen, in een motie ook al duidelijk gemaakt dat ze zich niet gebonden voelt aan het financieel kader. Ik denk wel dat het Nederlandse begrotingsbeleid, het trendmatig begrotingsbeleid met een scheiding tussen inkomsten en uitgaven, heel waardevol is, dus dat we dat ook niet moeten laten lopen. Tegelijkertijd moeten we erkennen dat de begrotingsregels altijd hebben gesteund op een meerderheid in de Tweede Kamer, in ieder geval de coalitie. Op dit moment steunen ze op 66 zetels. Daarover zal de discussie richting Prinsjesdag dus ongetwijfeld worden gevoerd.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Het besef dat nu spreekt uit de woorden van de heer Oosterhuis was ook aanwezig bij de coalitieonderhandelingen, neem ik aan. Maar er wordt net gedaan alsof er een meerderheidscoalitie is en men laat een financiële tabel leidend zijn. Dan stel je je op als een boekhouder in plaats van als een bouwer aan een betere arbeidsmarkt, als een bouwer om Nederland qua vergunningverlening weer van het slot te krijgen. Dat mis ik. Het stuk dat D66 en het CDA samen hadden geschreven, zat nog niet in het korset van een financiële tabel. Nu is dat wel zo. Eigenlijk heb je een stap teruggezet en wordt het nog moeilijker om vooruit te komen. Is de financiële tabel niet onterecht leidend gemaakt? Had de visie op de toekomst van de arbeidsmarkt, op de zorg en op de sociale zekerheid niet leidend moeten zijn?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik weet niet of ik de minister van Financiën volledig citeer als ik zeg dat hij het laatst had over "mensen boven de tabellen". Dat was in ieder geval in de context van het sociaal akkoord, toen het kabinet maatregelen voorlopig van tafel heeft gehaald en de AOW-verhoging heeft gestopt. Daar zie ik wel de beweging dat het korset misschien iets minder dwingend is en dat er iets ruimdenkender wordt nagedacht dan in een meerderheidscoalitie het geval is.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Dat gaan we dan horen van deze minister. Als er een hand wordt uitgestoken naar de polder, zijn tot nu toe iedere keer de laatste woorden: ja, maar we hebben wel een financiële opgave. Daaronder ligt besloten: ja, we moeten nou eenmaal meer aan defensie uitgeven, dus anderen zullen moeten bloeden. Ik ben zelf financieel degelijk genoeg om te snappen dat de rekeningen uiteindelijk betaald moeten worden. Het begint alleen wel met praten met elkaar, zonder een hypotheek op tafel: ja, maar het moet wel zoveel opleveren. Ik ben bang dat dit kabinet … Vorig jaar hadden we volgens de Rekenkamer het jaar van de stilstand. Dit jaar wordt het jaar van de achteruitgang als het kabinet op deze manier doorgaat met de financiële tabel als een korset, waar elke vakbewindspersoon, elke coalitiepartij, zich aan moet houden. Dan kom je echt nergens. Ik vrees dus echt dat dit helemaal gaat vastlopen en niet goed gaat. Daarom denk ik dat het antwoord aan collega Flach en aan mij tekortschiet.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Dat zal de toekomst moeten uitwijzen. Zoals ik al zei, is er een overeenkomst tussen partijen met in totaal 66 zetels over hoe het financieel kader eruitziet. Dat telt nog niet op tot 76. Ik verwacht dus dat die discussie gevoerd gaat worden. Ik snap ook dat het kabinet niet in één keer alle discipline laat varen. Maar ik ken de heer Grinwis en ook andere Kamerleden inderdaad als mensen die zich ook bewust zijn van het belang van deugdelijke overheidsfinanciën.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik zie hier wel een duidelijke discrepantie tussen hoe de heer Oosterhuis van D66 zich uitspreekt en wat het kabinet tot nog toe zegt. Ik vat het maar even op als het belangrijkste nieuws van vandaag, namelijk dat D66 dus snapt dat niet alle discipline op de begrotingsregels houdbaar zal zijn in de onderhandelingen. Heb ik dat goed gehoord?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Daarin gaat de heer Vermeer wel erg snel. Ik heb juist benadrukt dat ik begrotingsdiscipline en het belang van houdbare overheidsfinanciën wel degelijk belangrijk vind. Ik constateerde alleen ook dat er een meerderheid is in de Kamer die heeft gezegd: wij zijn het niet eens met het financieel kader van het kabinet. Ja, dat gesprek moet gevoerd worden.

De heer **Vermeer** (BBB):
Maar is de heer Oosterhuis dan bereid daarop te bewegen? Een gesprek zonder beweging heeft natuurlijk geen enkele zin.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Wat mij betreft begint dat bij het kabinet. Ik sta ook voor de afspraken die wij met z'n drieën hebben gemaakt. Maar het zal onontkoombaar zijn dat er enige beweging nodig is om tot meerderheden te komen, volgens mij. Ik denk dat dat een realiteit is waar niemand omheen kan.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Mijn slotvraag: wat vindt de heer Oosterhuis? Wie moet er contact zoeken met de oppositie? Moet het kabinet dat doen om te komen tot oplossingen richting Prinsjesdag of moet de coalitie hier in de Kamer dat doen?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Wat mij betreft is het ook nu zo dat de regering regeert. Ik vind dus echt dat het voortouw bij het kabinet ligt.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Ik wil hier toch nog even op doorgaan. Ik vind het wisselende signalen. Erkent D66 dat het regeerakkoord moet worden opengebroken om steun te krijgen van een meerderheid?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Dat is meteen een frame. Om meerderheden te vergaren, zal het kabinet de plannen ongetwijfeld moeten aanpassen.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dat is weer een half antwoord. Is het ja of nee? Volgens mij is dat precies de vraag die voorligt. Er is geen steun voor … Tony van Dijck zegt: ja. Dat is fijn. Wat vindt de heer Oosterhuis? Inderdaad, wat er nu ligt, heeft geen steun. Ik hoor steeds wisselende signalen. De SGP geeft het terecht aan. Ook de ChristenUnie geeft het aan. De BBB geeft het aan. Wij willen ook graag weten: is D66 bereid om het regeerakkoord open te breken, ja of nee?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Volgens mij zijn we met z'n allen op zoek naar hoe dit werkt, want we zitten in een nieuwe situatie, waarin het voor coalitiepartijen, voor het kabinet, voor de oppositie en zelfs voor media, merk ik, nog wel even wennen is hoe deze samenwerking in de praktijk uitpakt. Het lijkt mij evident en het is een feit dat als er partijen zijn die met 66 zetels een kabinet hebben gesteund en daar meerderheden voor zoeken, die plannen op een zeker moment ook aanpassing nodig hebben om tot steun te komen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Tot slot. We gaan het zien de komende weken. Ik vind de signalen tot nu toe erg wisselend en ook inderdaad afhankelijk van welke coalitiepartij je het vraagt. Ik hou mijn hart vast.

De heer **Vermeer** (BBB):
Toch nog een reactie hierop. De heer Oosterhuis zegt: we zitten in een nieuwe situatie. Dat zitten we helemaal niet. Ook het afgelopen kabinet kon niet stoelen op een meerderheid in zowel de Eerste als Tweede Kamer. In de Tweede Kamer was die meerderheid er wel, maar in de Eerste Kamer niet. De heer Oosterhuis was daar niet bij, maar D66 was toen onderdeel van de oppositie en weet precies hoe het voelt om in de situatie te zitten waarin wij nu zitten. Ik doel dan vooral op een situatie waarin er eigenlijk ook geen contact is tussen de partijen. Hoe kijkt de heer Oosterhuis daarnaar?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik heb zelfs op de achtergrond het kabinet-Rutte II meegemaakt, waarbij er geen meerderheid was in de Eerste Kamer. Dat heeft tot aanpassing geleid. Dat contact is ook goed geweest. Ik denk dat het heel verstandig is dat het kabinet contact zoekt. Volgens mij gaat het kabinet ook langs. Ik meen dat zelfs het duo dat hier nu bij ons zit, een ronde maakt of heeft gemaakt. Ik denk dat het belangrijk is dat het kabinet naar steun gaat zoeken. Ik denk ook dat het belangrijk is dat partijen die niet tot de coalitie behoren duidelijk zijn in welke aanpassingen zij verlangen. Dan gaan we dat gesprek richting Prinsjesdag en richting de begroting met elkaar hebben.

De heer **Vermeer** (BBB):
Als er al een ronde gemaakt is, dan is die niet compleet gemaakt, maar dat terzijde. Ik zou graag van de heer Oosterhuis willen weten welk advies hij vanuit zijn eigen ervaring als lid van een oppositiepartij heeft voor het kabinet over hoe het kabinet dat aan zou moeten pakken.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ga actief naar de Kamer, zoek steun, ga heel veel kopjes koffie drinken en zoek actief naar die verbinding met de Kamer.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):

Het enige wat ik daar nog in mis, is de eindregel: zorg ervoor dat je ook ruimte hebt om te onderhandelen en zeg niet bij voorbaat dat precies dát geld opgehaald moet worden dat voorligt. Vindt de heer Oosterhuis dat ook een goede tip?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik denk dat er zeker ruimte moet zijn om te onderhandelen. Ik merk wel dat de heer Vermeer heel erg op zoek is naar het openzetten van alle financiële sluizen om maar uit te geven en dat vind ik niet zo verstandig.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Ik heb dat wat de heer Oosterhuis heeft gezegd allemaal even aangehoord. Hij heeft het over doelen die niet gehaald worden en noem maar op. Maar wat hij zich als D66'er zou moeten aantrekken, is dat het vertrouwen in dit kabinet historisch laag is na 100 dagen. Dat weet hij ook. Mijn vraag aan de heer Oosterhuis is: waarom denkt u dat het vertrouwen in dit kabinet bij de burgers zo laag is?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Mijn analyse met betrekking tot het lage vertrouwen in de politiek, niet zozeer het lage vertrouwen in dit kabinet, is dat dit komt doordat er te lang stilstand is, doelen niet bereikt worden en partijen ook niet waarmaken wat ze zeggen. Ik denk dan ook aan partijen die voor strenger migratiebeleid zeggen te zijn, maar daar dan toch hun steun voor intrekken. Op die manier komen we niet tot iets. Ik denk dat dat het vertrouwen in de politiek schaadt.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Dus u denkt dat de bevolking na 100 dagen het vertrouwen kwijt is in dit kabinet, want dat kwam duidelijk uit het onderzoek, omdat ze de doelen niet halen op stikstof, op klimaat, op asiel? Denkt u dat werkelijk? Of denkt u dat de bevolking denkt: ik kan mijn rekeningen niet betalen, de benzineprijs is skyhigh, er komen elke week duizend asielzoekers binnen en het kabinet zit op zijn handen, doet niets en is alleen maar bezig met het opvangen van die asielzoekers, maar de instroom gaat gewoon door. Denkt u niet dat er frustratie is bij de mensen, die elke week zien dat er duizend mensen binnenkomen uit Afrika en Azië en noem maar op, en we niets doen? Denkt u niet dat de boodschappen ... Ik weet niet of u weleens boodschappen gaat doen, maar de prijzen zijn belachelijk! Ik betaalde gisteren nog voor 300 gram rundergehakt €6 bij Albert Heijn. €6 voor 300 gram! Gehakt! En het kabinet doet niets! Sterker nog, ik lees vandaag dat de koopkracht volgend jaar verder achteruitgaat, met 0,7% volgens de Rabo. Zou dit kabinet op dat punt niet moeten leveren?

De **voorzitter**:
Ik denk niks, want u spreekt via de voorzitter. U doelt waarschijnlijk op meneer Oosterhuis.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik zit mij af te vragen bij welke Albert Heijn de heer Van Dijck boodschappen doet, want bij mij is het rundergehakt echt nog iets goedkoper. Ik denk dat de frustratie van mensen vele oorzaken heeft, maar ik denk in den brede dat wij hier te lang met z'n allen niet in staat zijn geweest om tot oplossingen te komen voor problemen die mensen ervaren. Ik hoop dat we dat met elkaar kunnen doorbreken en dat we daartoe de samenwerking met elkaar opzoeken.

De **voorzitter**:
Iets korter dan zojuist, meneer Van Dijck.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Iets korter dan. Resumerend: in uw inbreng hebt u niet één keer het woord "burger" genoemd, niet één keer het woord "koopkracht" en niet één keer het woord "asiel". U bent helemaal losgeslagen van de problemen van de mensen in dit land! U bent bezig met klimaat en stikstof en allemaal andere onzin, maar wat leeft bij de mensen thuis, dat bent u helemaal vergeten. Ga eens praten met die mensen!

De **voorzitter**:
Weer doelt u, hoop ik, op de heer Oosterhuis.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik denk dat de heer Van Dijck onderschat wat het oplossen van dit soort problemen daadwerkelijk doet voor mensen, dat het oplossen van de stikstofproblematiek betekent dat we makkelijker huizen kunnen gaan bouwen voor mensen. We hebben te lang nagelaten om die moeilijke langetermijnbeslissingen te nemen, waardoor mensen nu acuut problemen ervaren.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik denk dat de heer Oosterhuis er wel gelijk in heeft dat het wennen is met een minderheidskabinet, niet alleen aan de kant van de coalitie. Wij moeten vanuit de oppositie toch iets meer toegefelijk zijn, wij moeten meer kansen zien. Ik denk dat de frustratie van veel van mijn collega's die hier net waren, 'm ligt in het feit dat we niet zo goed inzichtelijk hebben waar die kansen precies liggen. Dat komt doordat het financiële kader van de coalitie tot op de komma als door een meerderheidskabinet is doorgerekend. Mijn vraag aan D66 is: u heeft het over doelen en zegt dat die doelen gehaald moeten worden — we need to step it up — maar welke doelen zijn voor D66 dan heilig, en waar liggen dan die kansen voor de oppositie?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik vind het een terechte vraag van de heer Hoogeveen. Ik kan u in ieder geval aangeven welke onderwerpen voor mijn partij heel belangrijk zijn, namelijk dat we het woningtekort gaan oplossen, dat we investeren in onderwijs, in innovatie, dat we het klimaatprobleem grondig aanpakken en dat we eindelijk eens een keer de stikstofcrisis oplossen. Ik denk dat dat belangrijke prioriteiten zijn voor mijn fractie.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Dan haak ik daarop aan, want ik hoorde de heer Oosterhuis net ook zeggen: die klimaatdoelen, 2030, 2040, dat wordt een moeilijk verhaal. Dan is de vraag vanuit mijn fractie: kijkt D66 nog heel rigide naar die dogmatische klimaatdoelen of is er ruimte voor onderhandelingen?

De heer **Oosterhuis** (D66):
Die onderhandeling zit er wat mij betreft in dat we richting 2040 waarschijnlijk meer zullen moeten doen om dat doel te halen en dat ik dat doel heel belangrijk vind, niet alleen vanwege de CO_2-uitstoot, maar ook vanwege de onafhankelijkheid van andere landen en vanwege het louter economische feit waar ik het zojuist met de heer Markuszower over had, namelijk dat de kosten van niets doen in the end hoger zijn dan de kosten van aanpakken.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Tony van Dijck voor zijn inbreng namens de PVV in de eerste termijn.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Voorzitter, dank u wel. Gehaktdag 2025. Ik heb net al verteld hoe duur een pondje gehakt is, dus het is een toepasselijke naam. 2025 was een relatief rustig jaar, ondanks alle politieke strubbelingen in financieel-economisch opzicht.

De **voorzitter**:
U heeft nog wel een interruptie, over het gehakt misschien, van de heer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
De heer Van Dijck valt toch wel een beetje door de mand. Hij blijkt toch wel een hele elitaire koper te zijn, want die 300 gram gehakt bij de Albert Heijn gaat om biologisch gehakt, dat ook nog eens van niet-EU-oorsprong is. Ik zou dus toch nog eens een keer goed kijken met de Bonuskaart in de hand. Er is ook gewoon goedkoper, Nederlands gehakt voor de gewone man verkrijgbaar.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Het was niet biologisch; dat weet ik zeker. Ik heb het gisteravond zelf in mijn hand gehad. Ik heb het teruggelegd en ik heb gekozen voor half-om-half. Rundergehakt is niet meer te betalen.

De heer **Flach** (SGP):
Er wordt massaal gefactcheckt achter me op de site van Albert Heijn. Dit klopt gewoon niet. Misschien had u moeten wachten tot woensdag; dan is het normaal gesproken gehaktdag. Maar dit klopt in ieder geval niet.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Echt wel.

De **voorzitter**:
Meneer Hoogeveen, ook over het gehakt?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ja, ook over het gehakt. Pleit de heer Tony van Dijck dan toch voor bijvoorbeeld meer vrijhandelsakkoorden? Dan wordt namelijk het gehakt van buiten de EU ook goedkoper. Dat scheelt ook in de inflatie.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Nee, zeker. Nogmaals, we zijn voor de boeren en we zijn ook voor handel. Als de prijzen omlaaggaan, dan hebt u ons altijd aan uw zijde, want de burger, de consumptie en de koopkracht zijn bij ons in goede handen.

Voorzitter. De economie groeide vorig jaar met 1,8% boven het EU-gemiddelde. De consumptie, de bedrijfsinvesteringen en de winsten lieten allemaal weer wat groei zien na jaren van stagnatie. Ook de lonen stegen voor het tweede jaar met 5% fors, met een mooie koopkrachtplus van 1,5% tot gevolg. Nog nooit werkten er zo veel mensen als vorig jaar. Hoe anders is het dit jaar. Na 100 dagen Jetten is de onrust weer aangewakkerd. Hoge inflatie, lage economische groei en stijgende rentes liggen in het verschiet. Er wordt zelfs gesproken over stagflatie. Welke scenario's heeft deze minister van Financiën klaarliggen indien we in een recessie terechtkomen met hyperinflatie? Want daar stevenen we op af. Dan verhoogt dit kabinet ook nog eens een keer de belastingen. De Rabobank, zo lazen we vandaag in De Telegraaf, heeft berekend dat we er volgend jaar in koopkracht met 0,7% op achteruitgaan.

De heer **Van der Maas** (VVD):
U stapt heel makkelijk over 2025 heen. U noemt drie zinnen.

De **voorzitter**:
Ook u spreekt via de voorzitter.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Via de voorzitter dan. De heer Van Dijck spreekt over 2025 in slechts een paar zinnen. Daarna is het afgelopen en wordt heel snel het kabinet de maat genomen. Hoe reflecteert u zelf op uw rol in 2025 en het feit dat u — via de voorzitter, uiteraard — nu precies een jaar geleden het kabinet heeft verlaten?

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Ja, dat klopt. Zoals ik zei: 2025 was helemaal niet zo'n slecht jaar als de Rekenkamer ons wil doen geloven. De cijfers stonden allemaal in het groen, in tegenstelling tot dit jaar, want het neigt weleens naar donkerrood. Vorig jaar zijn wij inderdaad gestopt met het kabinet, omdat het gewoon een doodlopende weg was. Dat weet u zelf ook. Er worden nog steeds, tot de dag vandaag, elke week 1.000 asielzoekers in dit land binnengelaten. Dat moet stoppen. Die grenzen moeten dicht. We zagen dat dat niet ging gebeuren en we zagen dat in die coalitie nog steeds elke week 1.000 asielzoekers binnenkwamen. Toen hebben we lef getoond door te zeggen: we gaan terug naar de kiezer, want dit accepteren wij niet als PVV.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik denk dat de goede resultaten van vorig jaar vooral te maken hadden met het laatste gedeelte van dat jaar, zeven maanden een demissionair kabinet waarin de VVD haar bestuurlijke verantwoordelijkheid nam, en dat daarom inderdaad hele goede resultaten zijn gehaald. U legde net de bal bij de asielstroom. Vervolgens heeft u tegengestemd. Legt u daar eens verantwoording over af richting het Nederlandse volk, alstublieft, via de voorzitter, om gewoon

even te begrijpen wat hier nou gebeurd is: eerst weggaan om dan vervolgens tegen te stemmen.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Volgens mij hebben wij voor allebei de asielwetten gestemd, dus ik weet niet waar u het over heeft. We hebben tegen de novelle gestemd, want die wilde de illegaliteit niet strafbaar maken en ook dat willen wij als PVV. Wij zijn dus heel consistent in ons stemgedrag. We zijn vóór de wetten, we hebben vóór de wetten gestemd en we hebben tégen het versoepelen van de illegaliteitsstrafbaarheidstelling gestemd in de novelle. Hoe helder wil je het hebben?

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dat betekent dus dat door uw stemgedrag die wetten er vervolgens niet doorheen kwamen. U kunt zich dan wel verschuilen achter ...

De **voorzitter**:
Dan kan "de heer Van Dijck" zich wel verschuilen.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dank u. Dan kan de heer Van Dijck zich wel verschuilen achter dit stemgedrag, maar uiteindelijk is het dan wel zo dat die wetten er niet doorheen kwamen. En dat is best kwalijk.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Ik denk dat u dat uw coalitiepartner D66 kwalijk moet nemen, want volgens mij hebben die tegen alles gestemd, terwijl ze de kiezers beloofd hebben dat ze een strengere asielinstroom zouden realiseren. Maar dat gebeurde dus niet. U moet dus niet bij ons zijn. U had die interruptie net bij de heer Oosterhuis moeten plegen.

Voorzitter. Waar was ik? Het gaat dus allemaal de verkeerde kant op. Die koopkracht, dat kleine plusje, slaat om in een dikke min volgend jaar. En het rommelt dus aan alle kanten. We zien overal demonstraties tegen azc's. De vakbonden bereiden grootschalige stakingen voor. De prijzen stijgen verder, naar recordhoogtes. Boodschappen, de energierekening, benzine: het wordt allemaal onbetaalbaar. En het geduld is gewoon op bij veel mensen. Maar er moeten nog zo veel zaken worden opgelost, en dat gebeurt maar niet. Neem nou de woningmarkt. Die is en blijft een zorgenkindje, met een tekort van 400.000 woningen en veel te hoge woonlasten. Huurders besteden 27% van hun inkomen aan wonen. Dan helpt het niet om elke week — ik zei het al — 1.000 asielzoekers binnen te laten, want die moeten ook allemaal wonen. Alleen al de opvang kostte ons vorig jaar 7,6 miljard euro. Dit moet stoppen! Als we dit lek niet dichten, dan wordt dat onze ondergang, zowel financieel als cultureel. Maar dit kabinet kijkt weg.

Ook de oorlog in Oekraïne dendert maar door. Vorig jaar kostte deze oorlog de Nederlandse belastingbetaler maar liefst 8,5 miljard, oftewel €1.000 per gezin. De mensen kunnen hun rekeningen en boodschappen niet betalen, en dit kabinet geeft hun €1.000 weg aan Oekraïne, terwijl andere lidstaten nauwelijks over de brug komen. Wat geeft Spanje? Wat geeft Italië? Die geven nauwelijks iets. Nederland moet dan weer zo nodig het royaalste jongetje van de Europese klas zijn.

Dan de energievoorziening. We lazen het gisteren ook in de krant: de energievoorziening, het net, is één grote puinhoop. Mensen, hele wijken, krijgen geen stroom. Duizenden huishoudens wachten op een stroomaansluiting. Eerst moesten we allemaal van het gas af, en nu blijkt er geen stroom te zijn, dankzij de heer Jetten, die dat heeft bepleit. Waarom wordt er niet begonnen met de bouw van kerncentrales? Het geld is er, de locatie is er, dus stop met dralen en begin met bouwen. Dat is mijn oproep.

Tot slot, voorzitter, het aantal ambtenaren. Weer gegroeid, met 3.000 ambtenaren. We zitten nu op 168.000 rijksambtenaren; een kwart meer dan acht jaar geleden. Elk jaar zeggen we "dat moet minder, minder, minder", maar het worden er elk jaar meer. Hoe kan dat, vraag ik. Wanneer gaat nou eindelijk eens een keer het mes in dat ambtenarenapparaat? De PVV stelt voor om een ambtenarenstop in te stellen voor de Rijksoverheid, want ook dit moet stoppen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Dat broodje gehakt van de heer Van Dijck bleek een broodje aap te zijn, of een broodje biologisch gehakt, maar hier is ook wel wat aan de hand. De heer Van Dijck en zijn partij zeggen dat het aantal ambtenaren met 22% is gegroeid en spreken in een coalitieakkoord af dat het met 22% moet afnemen. Nou, prachtig. Vervolgens wordt er een taakstelling, een bezuiniging, opgeschreven van 1 miljard euro. En wat laat de PVV-fractie gebeuren? Dat het kabinet louter op die 1 miljard gaat sturen, en niet op het aantal ambtenaren en niet op het aantal taken. Dan is er toch iets grondig fout gegaan in hoe je zo'n afspraak maakt en implementeert?

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Nou, die 1 miljard kan ik me nog goed herinneren. Dat was een ingroeipad: we groeiden toe naar die 1 miljard. Het was niet: in het ene jaar of het andere moet er 1 miljard gerealiseerd worden. Maar inderdaad, het vorige kabinet heeft ook aangestuurd op minder ambtenaren. En het kabinet daarvóór ook, en het kabinet dáárvoor ook. Dus, met andere woorden: we zijn het hier allemaal, dus collectief, erover eens dat het aantal ambtenaren niet mag groeien en dus naar beneden moet, en we zien elk jaar dat dat weer groeit en groeit en groeit. 30.000 ambtenaren in drie jaar tijd zijn erbij gekomen. Ik weet niet waar u mee bezig bent, maar aan ons ligt het niet.

De **voorzitter**:
Waar de heer Grinwis mee bezig is.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Laten we de voorzitter hier niet te veel betichten van van alles en nog wat.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik vind het echt ongelofelijk van meneer Van Dijck. Het vorige kabinet, en dus ook de heer Van Dijck, is gewaarschuwd. Je neemt een taakstelling, een bezuiniging, van 1 miljard op en je legt die bij de minister van Binnenlandse Zaken. Die gaat dat vervolgens louter en alleen verdelen over de ministeries met het idee: dit ministerie moet zo veel bezuinigen en dat ministerie zo veel. Er wordt niet echt een aanpak gepresenteerd waarbij ieder ministerie op z'n kop wordt gehouden en waarbij wordt gekeken hoeveel ambtenaren er ieder jaar uit moeten. Op die manier gaat het gewoon niet gebeuren. Dan sneuvelt er misschien links of rechts een zomerbarbecue en worden er iets minder punaises ingekocht, maar er gaan geen ambtenaren uit. In het kabinet-Balkenende IV hadden we bijvoorbeeld ook het voornemen van minder ambtenaren. Toen is er een programmasecretaris-generaal, Roel Bekker, aangesteld. Hij ging net zolang boven op die ministeries zitten tot er ambtenaren werden uitgeperst. Dat hebben we gemist.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Het is terecht wat u zegt. Laten we daarvan leren en laten we dit kabinet oproepen om die ambtenaren op z'n kop te houden en te kijken hoeveel eruit vallen. Met andere woorden, we moeten niet sturen op euro's, maar op mensen. Daar ben ik het helemaal mee eens, vandaar ook mijn personeelsstop.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Natuurlijk met alle waardering voor ambtenaren, maar dan zijn de heer Van Dijck en ik het toch nog eens geworden in deze interruptie.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Daarom, kijk.

De **voorzitter**:
Was u ook aan het einde van uw termijn?

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Nee, nog lang niet.

De **voorzitter**:
O! Dan vervolgt u.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Ik heb nog een aantal vragen, aan de minister van Financiën met name. Hoe staat het met de coronagelden, die 5,4 miljard uit Brussel? Is dat nu opgelost of zitten we daar nog steeds op te wachten? De geraamde 3,4 miljard aan verwachte accijnsinkomsten op tabak blijkt nu 2,5 miljard te zijn; dat is een tegenvaller van bijna 1 miljard euro op tabaksaccijns. Ik vraag aan deze minister: zou het dan misschien toch komen doordat half Nederland in Duitsland z'n sigaretten koopt? Of denkt hij nog steeds naïef dat een derde van Nederland gestopt is met roken? Wanneer gaat dit domme beleid stoppen, is mijn vraag.

We zien ook andere tegenvallers: bij de bpm -656 miljoen, bij de kansspelbelasting -256 miljoen. Dit is een patroon aan het worden. De minister rekent zichzelf rijk door de belastingen en de accijnzen te verhogen, maar achteraf blijkt dat er niet meer, maar minder belasting wordt opgehaald. Het resultaat is dat bedrijven hun deuren sluiten en dat consumenten naar het buitenland of in de illegaliteit vluchten. Mensen pikken het niet meer dat de belastingen verder worden verhoogd. Volgens mij zitten we allang op de piek van de bekende Laffercurve. Ik zeg dus tegen de minister van Financiën: wees slim en verlaag de belastingen. Verhogen levert namelijk minder op dan verlagen.

Tot slot wil ik het nog hebben over de recent ontdekte fraudezaak bij de Belastingdienst. Ik had eigenlijk gehoopt dat de staatssecretaris van Financiën er ook zou zijn. We worden weer belazerd door de Bulgaren, voor 7 miljoen deze keer. En wat doet deze staatssecretaris? Niets. Hij schrijft in een brief dat hij niet genoeg handhavingscapaciteit heeft en dat hij niet kan reageren op incidenten. Het moet toch niet gekker worden? Elke fraude is er één te veel. Is dit het topje van de ijsberg? Hoeveel wordt er wel niet gefraudeerd in Nederland met toeslagen, box 3, de btw, de btw-carrousel, crypto's, faillissementen, turboliquidaties en noem maar op? Volgens mij is Nederland van een belastingparadijs nu een fraudeparadijs geworden.

Ook deze Kamer vindt het niet belangrijk. Toen ik twee weken geleden vroeg om een debat over de Bulgarenfraude bleef het muisstil in dit huis. Dat was in 2013 nog wel anders. Toen moest Frans Weekers zelfs aftreden om de Bulgarenfraude met toeslagen. Dat ging over een kleiner bedrag dan waar we het nu over hebben. Ik stel voor: laten we daar nog een keer over debatteren.

De heer **Flach** (SGP):
De SGP vond het een goed idee om daarover te debatteren. Ik heb het net ook nog genoemd in het debat over arbeidsmigratie dat hiervoor was. Maar dit is toch wel een beetje in strijd met de eerdere oproep tot een ambtenarenstop. Als de staatssecretaris aangeeft dat hij geen handhavingscapaciteit heeft, dan kun je dat alleen maar oplossen door meer mensen aan te nemen. Is het dan wel zo logisch om die ambtenarenstop door te voeren en daarmee eigenlijk een soort algemeen cordon te leggen om de ambtelijke organisatie?

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Natuurlijk zullen er in de hele Rijksoverheid bepaalde area's zijn waarin meer ambtenaren noodzakelijk zijn, maar er zijn ook heel grote delen van de Rijksoverheid waar het gaat met minder ambtenaren. Het gaat om het saldo en het saldo moet wat ons betreft gewoon omlaag.

De heer **Flach** (SGP):
Eerder was de heer Van Dijck het al eens met de ChristenUnie, maar nu dus ook met de SGP. Ook wij vinden dat het totaalaantal ambtenaren mag afnemen, maar dat zou wel een intelligente ambtenarenstop moeten zijn. Bij de IND worden nu nog steeds massaal mensen aangenomen. Dat vinden wij goed. Ook op het aanpakken van fraude en dat

soort zaken moet je niet willen bezuinigen. Maar wellicht kan het bij andere, voor ons minder belangrijke beleidszaken, wel minder. Daarin vindt u dan de SGP ook aan uw zijde.

De heer **Tony van Dijck** (PVV):
Nou, dat zijn er al twee. Wie volgt?

De **voorzitter**:
De dag is nog lang. Dank u wel, meneer Van Dijck.

Dan zijn we aanbeland bij een heugelijk moment. Dat betreft de maidenspeech van de heer Van der Maas, die ik van harte uitnodig bij het spreekgestoelte voor zijn inbreng namens de fractie van de VVD. Ik wijs de leden erop dat er tijdens maidenspeeches niet wordt geïnterrumpeerd. Maar ik hoor nu dat de heer Van der Maas aangeeft dat interrupties wel worden geaccepteerd.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Zo is het!

Hartelijk dank, voorzitter. Het is voor mij een enorme eer om hier te mogen staan als vertegenwoordiger van de Nederlanders en van de Nederlandse samenleving. Die eer is voor mij extra groot omdat de Nederlandse samenleving mijn leven ooit heeft gered. Dat klinkt heel groot, en voor mij is dat ook heel groot. Toen ik drie weken oud was, werd er bij mij namelijk een coarctatio aortae, een vernauwing van de hartslagader, geconstateerd. Dat was in die tijd — we spreken over 1968; zo oud ben ik — een dodelijke aandoening. Nog geen baby had dat ooit overleefd. Ik werd geboren in Leiden, bij oplettende en liefdevolle ouders, die mij direct naar het AZL, nu het LUMC, brachten. Daar stond het medisch team klaar, onder leiding van professor Brom. Zij begonnen aan een moeilijke en complexe operatie, maar door hun kunde en vaardigheden is die gelukt en heb ik dat overleefd. Moet je je voorstellen: dat is dus een baby die in de palm van je hand past. Dat medisch team gaat dan op zoek naar de hartslagader met de vernauwing, die vlak achter het hart zat, en daar word je dan aan geopereerd. Vervolgens, met de technieken uit de jaren zestig, overleef je dat. Als ik daaraan denk, vind ik dat nog steeds ongelofelijk.

Maar het was natuurlijk niet alleen dat medisch team dat mij gered heeft. Het was ook de rest van het personeel in het ziekenhuis. Het was de stad Leiden, die dat ziekenhuis had gebouwd. Het was ook de Nederlandse samenleving, want die had ervoor gezorgd dat het zorgsysteem was opgebouwd en dat de medische opleidingen zo goed waren. In essentie heb ik mijn leven dus te danken aan de Nederlandse samenleving. Dat geeft mij een enorm groot gevoel van dankbaarheid en ook een groot gevoel van verantwoordelijkheid om mijn uiterste best te doen, om mij met ziel en zaligheid in te zetten voor de Nederlandse samenleving.

Met die verantwoordelijkheid komt natuurlijk ook de noodzaak om verantwoording af te leggen. Dat zal ik dan ook doen, hopelijk over iets minder dan vier jaar, aan de Nederlandse kiezer. Maar vandaag zitten de minister van Financiën en de minister-president hier. Zij leggen verantwoording af over het jaar 2025. Dat is best een gekke figuur, want dit kabinet zat er toen niet; er zat een ander kabinet. Dat heeft de heer Van Dijck net al mooi aangeduid. Toch is het belangrijk om terug te kijken en te zien wat er gebeurd is: is het geld rechtmatig en doelmatig besteed? We moeten controleren en er lering uit trekken. Dat is wat we hier vandaag gaan doen. Daar begin ik nu dan ook aan, na dat persoonlijke feit.

Als eerste wil ik aandacht vragen voor de positieve dingen van 2025. De overheidsfinanciën waren echt op orde, met een begrotingstekort en een overheidsschuld die lager zijn dan verwacht. Ook de economische groei was in 2025 beter dan verwacht. Gegeven de onzekerheden en de uitdagingen was dat best een prestatie. Daarnaast namen de arbeidsparticipatie en arbeidsproductiviteit toe en zaten er minder mensen in armoede. Er waren toenemende investeringen in defensie, zodat we weerbaarder worden. De steun aan Oekraïne om te helpen de Russische agressie te weerstaan, of in ieder geval te bestrijden, duurde voort. Dat is ook in ons belang. Er was ook nog een aanzienlijke lastenverlichting. Dat betekende dat Nederlanders meer te besteden hadden, dus dat was ook een heel goed gegeven. Zo zijn er nog wel meer dingen die we kunnen bespreken aan de positieve kant. Ik vind dat dat ook weleens benoemd mag worden in deze zaal.

Maar goed, er zijn uiteraard ook aandachtspunten. Het eerste punt betreft het stellen van concrete doelen in de begrotings- en verantwoordingsstukken. Ook daar hebben we het net over gehad. Ik dacht: moet ik interrumperen of wacht ik nog even? Ik wachtte even en doe het nu. Wat blijkt? De minister van Financiën heeft gisteren al bevestigd dat hij hard aan de slag is met de doelen en dat die terug gaan komen in de begrotingsstukken voor 2027. Die doelen zullen een vertaling zijn van de ambities uit het coalitieakkoord. Dan kunnen we inderdaad tijdens de volgende Verantwoordingsdag op een transparante manier bespreken of de doelen zijn gehaald door dit kabinet. Als die niet gehaald zijn, kunnen we daar de onderliggende reden van bespreken. Dan kunnen we ook bespreken wat er nog gedaan moet worden om die te halen. Ik dring er toch ook op aan dat als die doelen wel zijn gehaald, we dat best een keer als succes mogen vieren. We mogen ook weleens zeggen: jongens, we doen het best wel goed soms. Nogmaals, dat is iets wat wat mij betreft te weinig gebeurt in deze Kamer.

Een ander punt is de terugkerende kwestie van de onderuitputting. We zien dat die in 2025 lager was dan in 2024. Dat is echt een stap in de goede richting, maar het kan nog beter. De oorzaak is dat verschillende ministeries onrealistisch ramen en overprogrammeren. Het gevolg is dat er geld gereserveerd staat dat niet uitgegeven wordt zoals het bedoeld is. Dat blijft problematisch. Het staat bijvoorbeeld investeringen in de weg en ook het uitvoeren van andere belangrijke plannen. Graag vraag ik hoe de aanbevelingen van de Expertgroep realistisch ramen verder opgevolgd worden. Ook wil ik graag weten wat vak K doet om de verschillende ministeries aan te spreken op de onderuitputting.

Ik zeg er wel bij dat het mijn indruk is dat die onderuitputting voor een groot deel ook te wijten is aan te ambitieuze en te onrealistische moties en plannen uit de Kamer. Wat de VVD betreft moet de Kamer daar wel lessen uit trekken. Ik denk dan ook dat het goed is als alle partijen in de Kamer hun voorstellen toetsen aan tijdige uitvoerbaarheid.

Dan de kwestie van de omvang van de overheid. Daar hebben we het net over gehad. Het was onderwerp van een initiatiefnota van vorig jaar van voormalig VVD-Kamerlid, nu staatssecretaris, Erkens. Het doel was het aantal ambtenaren met 22% te verminderen, maar helaas is dat niet gelukt. Sterker nog, het aantal ambtenaren is juist toegenomen. De aanpak van het kabinet schoot in 2025 dus tekort. Om het op een andere manier te zeggen: de BMI van de overheid steeg verder richting obesitas en het dieet heeft niet gewerkt. Graag wil ik weten wat er in 2025 concreet is gedaan om de doelstelling te halen en waarom dat niet heeft gewerkt. Ik wil weten hoe het staat met de rijksbrede taakstelling uit het coalitieakkoord voor een minder omvangrijk ambtenarenapparaat. Is het helder en duidelijk welke bijdrage ieder departement moet leveren, en ook hoe dat gemonitord gaat worden?

Tot slot, voorzitter, vraag ik aandacht voor de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden. Wat ons betreft moet het in de huidige geopolitieke onrust niet mogelijk zijn dat onbevoegden Defensieterreinen binnen kunnen dringen. Ook zijn de te lange doorlooptijden in het strafrecht onacceptabel. Verdachten of veroordeelden lopen daardoor onterecht vrij rond. Dat vergroot de gevoelens van onveiligheid in de samenleving. Daarnaast is het niet halen van de beslistermijnen bij de IND de VVD een doorn in het oog. Dat moet snel worden opgelost.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Complimenten. Dit is een mooi en zelfs prachtig begin. Fijn dat u hier staat. Zeker een woord van dank aan onze gezondheidszorg.

De VVD maakte een belangrijk punt. Wij hier in deze Kamer maken het met moties en amendementen onszelf en zeker de uitvoering best lastig. Nu is er een vraag gekomen, ook vanuit de uitvoeringsorganisaties, of het niet wenselijk zou zijn om een snelle uitvoeringstoets te hebben op moties en amendementen. Hoe kijkt de VVD hiertegen aan?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Hartelijk dank voor deze vraag. Als ik zeg dat er een toets uitgevoerd moet worden, is dat met het gevaar dat dat weer extra werk en inzet van ambtenaren betekent. Ik denk dat het toetsen op uitvoering en realiteit van de plannen die de Kamer lanceert een heel goed idee is.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ik ben blij om dat te horen, omdat ik inderdaad denk dat de uitvoering daardoor beter is. Dat betekent alleen dat wij hier in de Kamer misschien in plaats van één week wachten, twee weken moeten wachten voordat we over de moties kunnen stemmen. Ik hoop dat de VVD 50PLUS zal steunen bij een voorzet om dit mogelijk te maken in de Kamer.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Het zou mooi zijn als die toets door de fracties zelf gedaan wordt, voordat de motie ingediend wordt. Ik denk dat het daar begint. Iedere fractie moet daar haar verantwoordelijkheid voor nemen. Dan kunnen we daar vervolgens mee aan de slag.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik wil de minister-president graag vragen wat er gedaan wordt om de onvolkomenheden die genoemd staan in het rapport van de Algemene Rekenkamer op te lossen. Welke voortvarende en stevige plannen worden er gemaakt?

Ik sluit af met een optimistische observatie, namelijk dat Nederland wat mij betreft een schitterend mooi land is. Voor mij is er geen twijfel mogelijk: er is eigenlijk geen beter land dan het onze. Zoals ik al eerder zei, zal ik mij tot het uiterste inzetten om dat zo te houden en om Nederland nog verder te verbeteren. Ik hoop dat ik in deze Kamer met Kamerleden, maar ook met vak K, op een constructieve manier kan bekijken hoe we Nederland samen beter kunnen maken.

Dank u.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Welke drie dingen zijn nodig om Nederland zo mooi te houden?

De heer **Van der Maas** (VVD):
"Welke drie dingen zijn nodig om Nederland ..." Het is moeilijk om slechts drie dingen aan te wijzen en dat ga ik ook niet doen. Ik zou zeggen, kijk naar het coalitieakkoord. Daar staan hele mooie maatregelen in. Als we die uitvoeren, wordt Nederland gegarandeerd beter.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Oké. Dus u denkt dat als het coalitieakkoord wordt uitgevoerd, alle problemen van Nederland voorbij zijn, dat Nederland afkoerst op alleen maar positiviteit en dat het goed zal blijven gaan met Nederland?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik ben heel blij met uw vraag. Er zullen altijd problemen blijven, want dat is nou eenmaal de essentie van de Nederlandse samenleving. Zolang wij hier in de Kamer en als kabinet daarop op een adequate manier anticiperen, dan ben ik ervan overtuigd dat we die problemen het hoofd kunnen bieden.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Dat is een beetje het oude VVD-verhaal: Nederland is een prachtig land. Maar heel veel Nederlanders herkennen zich niet meer in dat beeld. Is de heer Van der Maas daarmee bekend? Deze week nog heeft er in een supermarkt een halve slachting plaatsgevonden. De ongebreidelde asielmigratie zorgt voor heel veel onrust. Koopkracht is een groot probleem. Ondernemers, de mensen die altijd op de VVD stemden, rennen het land uit. Ze willen hier niet meer wonen, want het klimaat is voor hen niet gunstig.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik ontken zeker niet dat er dingen zijn die verbeterd moeten worden in Nederland en dat we onze schouders daaronder moeten zetten.

De **voorzitter**:
Meneer Grinwis.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Nee, ik wil nog iets over de maidenspeech zeggen. Ik wist niet dat het uw maidenspeech was, maar van harte gefeliciteerd.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Hartelijk dank.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Excuus. Anders had ik niet geïnterrumpeerd. Van harte gefeliciteerd.

De **voorzitter**:
Dat is hoffelijk van u, meneer Markuszower. Volgens mij zijn ze geïncasseerd. Meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Voorzitter, eigenlijk heeft u het voorrecht om als eerste de felicitaties te mogen uitspreken.

De **voorzitter**:
Eigenlijk wel, ja, maar ja ...

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Ik zou u die kans eigenlijk nog wel willen geven, maar vooruit. Wel fijn dat de heer Van der Maas hier staat en dat hij ons deelgenoot heeft gemaakt van de dankbaarheid dat hij hier mag staan. Ik ben heel blij dat hij onze collega is. Aan het begin van zijn leven heeft hij onder zo'n grote druk gestaan dat het eigenlijk een wonder is dat het toen wel is gelukt.

Dat gezegd hebbende heb ik wel een vraag over een punt in zijn bijdrage. Collega Van der Maas maakt er een groot punt van. Wij spreken taakstellingen af met ambities om het aantal ambtenaren te laten afnemen. Dat heeft natuurlijk ook consequenties voor de taken die wij uitvoeren en voor de complexiteit van stelsels. Maar laten we even focussen op de aantallen. Dat wordt vervolgens omgezet in een budgettair bedrag en een budgettaire sturing. Er gaat dus iets mis, terwijl we in het verleden hebben laten zien — net in mijn interruptie op de heer Van Dijck heb ik de aanpak onder leiding van Roel Bekker genoemd — dat het wel kan. Wat vindt de heer Van der Maas daarvan? Heeft het kabinet gefaald? Hebben we het fout gedaan? Hadden we de aanpak van Roel Bekker moeten overnemen? Graag een reactie.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik ken Roel Bekker niet, dus ik kan niet zeggen of hij zich daarmee bezig had moeten houden of niet. Ik kan wel zeggen dat deze taakstelling opgelegd werd in een tijd die politiek heel turbulent was. Misschien is er daardoor in 2025 minder aandacht voor geweest om die goed uit te voeren. Dat is heel goed mogelijk. Maar nu heb ik het kabinet de vraag gesteld wat we gaan doen om die nu wel te realiseren.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
In mijn bijdrage is dit ook een belangrijk punt. Ik heb een motie meegenomen voor de tweede termijn, maar ik kan me zo voorstellen dat de heer Van der Maas ook plannen heeft in die richting. Laten we dus kijken of we in de tweede termijn kunnen samenwerken.

Het vorige kabinet is hiervoor al gewaarschuwd: let op, als je louter stuurt op bedragen en je ieder departement gewoon vraagt het bedrag in te vullen en verder niks, zal er weinig veranderen. Dan gaat er een zomerbarbecue af en dan gaan er wat paperclips af, maar dan gaan er geen mensen uit, of in ieder geval veel te weinig. Hebben we daar niet een enorme kans gemist?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Wat ik ook al zei in mijn bijdrage: het gaat om realistisch ramen. Dat betekent dat je goede doelen moet afspreken, zodat die doelen aansluiten op de resultaten die je wil bereiken. Ik denk dat we dit nu daadwerkelijk moeten gaan doen en dat dit de vorige keer niet helder genoeg is geweest. Het doel was toen niet voldoende afgestemd op het te bereiken resultaat.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
Een iets ander punt — dat shanghaai ik er maar even in in mijn derde interruptie. Is het niet sowieso de makke van een financiële tabel als we die te belangrijk maken? Bedragen kunnen te veel leidend zijn in hoe we sturen op resultaten, waarbij er te weinig een visie of een idee achter zit. Als voorbeeld geef ik het beter laten functioneren van de arbeidsmarkt, om meer mensen in de toekomst de mogelijkheid te geven om langer te werken of weer te gaan werken. Werkgevers durven mensen die in de WIA zijn terechtgekomen en daar weer uit zouden kunnen, misschien niet aan te nemen omdat de risico's dat ze weer uitvallen zo groot zijn en de premies zo omhoogschieten. Hebben we dan niet het paard achter de wagen gespannen door het boekhouden, de tabel, zo dominant te maken? Daar missen we eigenlijk resultaten, bijvoorbeeld wat betreft het aantal ambtenaren.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Cijfers zijn altijd de weerslag van de realiteit. Daar waar cijfers opgesteld worden, moeten die een vertaling zijn van hetgeen zich in de realiteit afspeelt of gaat afspelen. Ik denk dat je op die manier goed kan monitoren of je daadwerkelijk de doelen behaalt. Als we op die manier naar de cijfers kijken, dan is dat een tabel. Maar als er vervolgens iets wordt afgesproken over bijvoorbeeld hervormingen — die zijn nodig, want dat is de realiteit voor de toekomst die je probeert vorm te geven — moet je je daar wel aan houden.

Dan moet je je goed realiseren dat als je aan die tabel gaat sleutelen, dat impact kan hebben voor de toekomst.

De **voorzitter**:
Dit was uw maidenspeech. Er mag geroffeld worden.

(Geroffel op bankjes)

De **voorzitter**:
Ik heb het genoegen om u niet meer als eerste, maar als derde alsnog te mogen feliciteren. Ik denk dat mevrouw Van Brenk en de heer Grinwis het heel mooi zeiden: wat fijn dat u hier staat. Ik denk dat ik dit zeg mede namens alle leden. Dank voor het delen van uw persoonlijke drijfveren in uw maidenspeech. Ik schors kort. U mag de felicitaties voor het rostrum in ontvangst nemen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering en geef het woord aan de heer Hoogeveen voor zijn inbreng namens JA21 in eerste termijn.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Dank u, voorzitter. Felicitaties aan de heer Van der Maas met zijn mooie maidenspeech. Een stukje dankbaarheid. Dat plaatst het ook in perspectief. Een stukje inhoud. Dat is ook plezierig. Het is überhaupt een inhoudelijk debat vandaag. Het zou mooi zijn als de NOS daar ook eens een liveblog van zou bijhouden. En we komen blijkbaar uit dezelfde wijk, de Leidse Merenwijk. Dat is dus ook leuk om te weten.

Voorzitter. De econoom Milton Friedman gaf ooit de volgende waarschuwing. Let bij de overheid op één ding boven alles: hoeveel zij uitgeeft. Dat is namelijk uiteindelijk de werkelijke belasting. Ook een begrotingstekort wordt door iemand betaald. Als dat niet gebeurt via hogere belastingen vandaag, gebeurt het via leningen morgen of via inflatie. De kern van verantwoording is dat de overheid niet alleen uitlegt hoeveel zij heeft uitgegeven, maar ook laat zien waarom zij dat geld beter kon besteden dan de burgers en ondernemers die het hebben opgebracht. Het oordeel over 2025 van de Algemene Rekenkamer is daarover niet mals, maar op het eerste gezicht lijken de cijfers mee te vallen. De inkomsten en uitgaven zijn grotendeels rechtmatig en kloppen. Het tekort en de schuld vielen lager uit dan geraamd. Dat is goed nieuws en het laat ook zien dat Nederland in essentie gewoon een heel degelijk, net land is.

Maar onder die gunstige koppen ligt een minder geruststellende werkelijkheid. De Rekenkamer houdt ons een ongemakkelijke spiegel voor. Veel kortetermijndoelen worden niet gehaald en veel langetermijndoelen raken uit zicht. De vraag die bij JA21 dan opkomt, is: stellen wij als politiek aan de overheid niet simpelweg te veel politieke wensdoelen tegelijk? Nemen wij niet te veel hooi op onze vork? Dat betekent niet dat doelen onbelangrijk zijn. Juist omtrent kerntaken moeten doelen helder en meetbaar zijn, maar dan moeten we wel durven te kiezen in wat die kerntaak is en wat de politieke ambitie is. De overheid wil klimaatdoelen halen, woningbouw versnellen, stikstof oplossen, migratie beheersen, veiligheid versterken, meer en betere zorg verlenen, koopkracht repareren, sectoren subsidiëren en tegelijkertijd moeten we ook kleiner worden.

De praktijk is natuurlijk anders. Er werken niet minder ambtenaren bij het Rijk, maar meer. De uitvoering loopt vast, beleidskeuzes worden uitgesteld en doelen worden niet gehaald. De Hoogrisicolijst van de Rekenkamer laat zien hoe breed de rekening van stilstand is. Juist daarom moeten wij als politiek leren kiezen. Begin bij onze veiligheid. Vrijwel de hele Kamer is het erover eens dat we onze krijgsmacht moeten versterken, maar juist dan moet wel iedere euro bijdragen aan meer slagkracht. In 2025 was volgens de Rekenkamer bij Defensie sprake van 4,4 miljard euro aan fouten en onzekerheden. Een groot deel daarvan hangt samen met inkopen en onvoldoende onderbouwde directe gunningen. Wat leert het kabinet van het Rekenkamerrapport? Hoe voorkomt het kabinet dat het draagvlak in de maatschappij voor noodzakelijke defensie-investeringen wordt ondermijnd?

Migratie. De Rekenkamer constateert dat de IND er gemiddeld twee jaar over doet om asielzoekers te screenen op signalen van terrorisme, terwijl de norm twee weken is. De doorlooptijden zijn fors opgelopen en de achterstanden bedragen meer dan 50.000 aanvragen. Mijn vraag aan het kabinet is: hoe kan die uitvoering ooit op orde komen als de instroom niet eerst onder controle wordt gebracht? Welke keuzes gaat het kabinet op korte termijn maken?

Voorzitter. Er zijn dus legio doelen waarvan JA21 zegt: matig, schrap of hervorm.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
De heer Hoogeveen gaf terecht aan dat het bij Defensie niet op orde is. Ik ben benieuwd hoe hij gekeken heeft naar de eerste reactie van de minister van Defensie op deze analyse van de Rekenkamer.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik vind dat we kritisch moeten gaan kijken naar het systeem dat we hebben ingesteld ten aanzien van Defensie. Er is een geopolitieke crisis, dus er moet snel gehandeld en geïnvesteerd worden, maar we moeten uiteindelijk ook kijken naar een degelijk en deugdelijk proces ten aanzien van de aanbesteding. Het feit dat nu uit het Rekenkamerrapport blijkt dat aanbestedingen niet altijd even goed worden doorlopen, dat er gunningen worden verleend, waar dan ook wel weer een middle man tussen zal zitten, die een commissie krijgt, daar zijn wij zeer kritisch op. Wij hopen dat daar vanuit het ministerie van Defensie verbetering in komt.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Eens. Deelt de heer Hoogeveen ook de oproep aan het kabinet om te zeggen: we gaan het hele rapport overnemen en daadwerkelijk kijken hoe we alle onvolkomenheden kunnen wegwerken in de komende jaren? Deelt hij die oproep aan het kabinet?

De heer **Hoogeveen** (JA21):

Jazeker, die oproep steun ik zeker, temeer om wat ik in mijn bijdrage ook al zei: het is een enorme opgave en er gaat veel belastinggeld naartoe. Dan is het alleen maar noodzakelijk dat we laten zien dat iedere euro bijdraagt aan meer slagkracht en dat we dat ook kunnen verantwoorden aan de maatschappij.

De heer **Oosterhuis** (D66):
De heer Hoogeveen zei net dat wat JA21 betreft legio doelen losgelaten kunnen worden. Zou hij kunnen specificeren welke doelen hij wil afschaffen of loslaten?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Die komen er nu aan!

De **voorzitter**:
U vervolgt.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Neem het klimaatbeleid. De CO_2-reductie voor 2030 is met het huidige beleid buiten bereik. Dan kunnen, of moeten, we onszelf de vraag stellen: hoe erg is dat nou eigenlijk? Hoe wil het kabinet die onhaalbare doelen wel halen, zonder in de reflex te schieten van nog meer geld, nog meer fondsen, nog meer subsidies? Is het niet verstandiger om minder te sturen op papieren CO_2-doelen en meer op energieonafhankelijkheid?

Bij zorg en sociale zekerheid ligt de grootste begrotingsopgave; samen vormen zij ruim de helft van onze collectieve uitgaven. Hervorming daarvan was daarom het financiële fundament onder het coalitieakkoord. Maar als het kabinet dat fundament steeds verder wegtrekt, werpt zich de vraag op: hoe gaan we de torenhoge opgaven en doelen die we onszelf hebben gesteld, dan wél betalen? Het CPB laat zien dat de overheidsschuld kan oplopen tot 137% van het bbp in 2060. Dat is de rekening van beloften zonder harde keuzes. Eén ding is zeker: op nog hogere belastingen zit niemand te wachten. Laten we ook eerlijk zijn over wat dat betekent: dan bewegen we richting landen als Frankrijk, waar de rentelasten op de staatsschuld inmiddels concurreren met de totale defensie-uitgaven. Dan betalen onze kinderen en kleinkinderen niet meer voor veiligheid, zorg of infrastructuur maar voor de schuldenlast van gisteren.

Daar komt nog iets bij. Niet alle risico's staan netjes als staatsschuld op de balans. De Rekenkamer laat zien dat de garanties van het Rijk in 2025 fors zijn toegenomen. Dat zijn geen directe uitgaven vandaag, maar het zijn wel verplichtingen die morgen bij de belastingbetaler kunnen landen. Denk aan nieuwe Europese instrumenten als SAFE. En dan hebben we het nog niet eens over de aankomende Oekraïnefinanciering, de komende Europese meerjarenbegroting en het Eigenmiddelenbesluit.

De heer **Oosterhuis** (D66):
De heer Hoogeveen noemde net het klimaatdoel. Het verbaasde mij niet per se dat hij dat als eerste noemde. Hij noemde ook het onafhankelijk worden van andere landen als het gaat om energie. Maar die gaan toch juist samen? Want met een ambitieus klimaatbeleid worden we daar onafhankelijker van. Dan lopen we niet het risico dat we opeens hoge prijzen hebben en dan gaat er niet elk jaar 20, 30 miljard voor fossiele brandstoffen naar het buitenland. Dan zouden we dus toch juist extra moeten inzetten op die verduurzaming?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik deel de analyse dat we onafhankelijker moeten worden. Als JA21 zeggen we ook niet: verduurzaming is slecht. Helemaal niet. We zeggen alleen als JA21: die dogmatische doelen die we ons hebben gesteld, brengen ons in de problemen. De netcongestie die nu ontstaat, ontstaat doordat we de elektrificatie van de economie alsmaar doorduwen en doordouwen. Dat je dan tegen netcongestie aanloopt, komt doordat je uiteindelijk het economische principe van vraag en aanbod hebt laten varen. We zien nu, met de crisis die is ontstaan door de Iranoorlog en de energiecrisis, dat mensen uitwijken naar elektrische alternatieven op bijvoorbeeld het gebied van mobiliteit, zoals het kopen van een elektrische auto, wat wij als JA21 ten zeerste aanmoedigen. Je kan dus best als overheid een aanjagersrol aannemen. Het gaat ons puur om die doelen. Daar staren we ons blind op, en dan maak je uiteindelijk keuzes die niet altijd even rationeel en economisch verantwoord zijn.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Dit wordt al wat constructiever. Dat is goed, en volgens mij ook verstandig. Ik ben het met de heer Hoogeveen eens: je moet je niet blindstaren op alleen maar één specifiek doel. Dan gaat het misschien ook weleens mis, dat we te veel discussie hebben over het doel en te weinig over de uitvoering. Maar als je op tijd keuzes maakt en je je op tijd voorbereidt, als je bijvoorbeeld nu al keuzes maakt richting 2040, kun je je op tijd aanpassen en loop je niet tegen dat soort grenzen aan. Is de heer Hoogeveen het met mij eens dat je eigenlijk eerder moet beginnen met je voor te bereiden op dingen die je in de toekomst ziet aankomen, zodat je niet te laat bent met het aanpassen?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Dat ligt aan wat de heer Oosterhuis bedoelt met "eerder beginnen". Als dat inhoudt dat we onze energierekening optoppen met nog strengere ETS-doelen, als dat inhoudt dat we verplicht warmtepompen gaan installeren, wat ook nog eens heel veel geld kost, en als dat inhoudt dat we steeds verder marktinterveniërend werken en de principes van vraag en aanbod loslaten, dan is het antwoord: nee, daar zijn wij als JA21 geen voorstander van. Dat hangt dan weer samen met die doelen.

Je zou bijvoorbeeld wel naar het volgende kunnen kijken. Je ziet nu dat het aantal elektrische voertuigen weer toeneemt. Mensen stappen vaker in een elektrisch voertuig. Kijk dan of die infrastructuur op orde is en anticipeer daar beter op. Als je ziet dat de elektrificatie toeneemt, investeer en anticipeer daar dan op. We moeten natuurlijk ook nu beginnen met kerncentrales, zoals de heer Tony van Dijck ook al zei. Kernenergie is ook een oplossing voor een duurzame en stabiele energievoorziening en kerncentrales staan er niet morgen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Volgens mij moeten we inderdaad op tijd beginnen. We hebben nu natuurlijk last van netcongestie omdat er tien of vijftien jaar geleden onvoldoende is geïnvesteerd. Volgens mij is het dus echt belangrijk dat we nu keuzes maken. Ik denk ook dat het verstandig is om te zorgen dat het echt aantrekkelijk blijft en dat we de werkelijke kosten van fossiele energie compenseren, want die zie je nu natuurlijk niet in de prijs. Dan is ETS wel degelijk belangrijk en voorspelbaar. Laten we vooral niet wachten tot we weer te laat zijn en in 2040 weer zien dat we eerder hadden moeten beginnen.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik denk dat het mooi is dat we het erover eens zijn dat we moeten anticiperen en dat we beleid moeten maken. Ik denk dat we nog wel echt fundamenteel verschillen over hoe dogmatisch we naar de doelen moeten kijken. Wij zeggen als JA21 toch: gebruik die doelen meer als een soort richtlijn voor het maken van beleid, in plaats van dat we gaan doen aan een soort zelfkastijding als we die doelen niet halen omdat ze uiteindelijk onhaalbaar bleken.

De **voorzitter**:
U komt tot een afronding.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Wij moeten wakker zijn als Nederland. Ook Europese schuld is schuld. Ook garanties die wij afgeven, zijn risico's. Ook rekeningen die via Brussel lopen, worden uiteindelijk door iemand betaald.

Voorzitter. Wie alles tegelijk wil doen, doet uiteindelijk te weinig goed voor te veel geld. Laten we dus in geest van Milton Friedman minder beloven, scherper kiezen en effectiever besteden.

Dank u wel.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Bij sommige stukken dacht ik: dit kan ik overslaan in mijn inbreng. Maar nu over het kiezen, want ik vind dat een zoektocht. Ik vind het een terechte constatering, maar als ik kijk naar de moties waar we iedere dinsdag voorstemmen, dan kiezen we totaal niet. Dat doet bijna niemand hier in de Kamer. We stemmen voor alles waarvan we denken: dat past wel bij ons verhaaltje voor onze achterban. Maar kiezen we inderdaad voor dingen die moeilijk zijn in de uitvoering en dingen die misschien toch wel heel erg ongedekt zijn, waardoor de staatsschuld oploopt? Doen we dat nou echt? Ik ben heel erg benieuwd naar hoe JA21 daarnaar kijkt.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Dat vind ik een hele goede vraag. Dat is iedere week ook voor onze fractie weer een worsteling. Wij zijn een fiscaalconservatieve partij. Wij hanteren ook het principe dat je een euro maar één keer kunt uitgeven. Tegelijkertijd worden er soms moties ingediend die ongedekt zijn, op punten die ook in je verkiezingsprogramma staan. Daarvan zeg je: het is ongedekt, maar het is ook goed om een signaal af te geven aan de regering, bijvoorbeeld om iets te doen aan de energiebelasting of de accijnzen. Dan is het iedere keer een afweging hoe je die motie interpreteert en hoe het kabinet aangeeft die te kunnen toepassen. Ik ben het zeker met de collega eens dat we als Kamer ook de hand in eigen boezem moeten steken. Het moet altijd maar meer en het moet nu en het moet snel. Dat komt ons als politiek uiteindelijk duur te staan, omdat je dan aan het eind van de rit je doelen niet hebt gehaald.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
De Rekenkamer was inderdaad heel kritisch op het halen van doelen. Bij mijn termijn was de vraag van verschillende partijen: hoe komt het nou dat we die doelen niet halen? Ik zie voor een deel het antwoord in het betoog van de heer Hoogeveen. Hij zegt namelijk: moeten we er geen streefwaardes van maken in plaats van doelen? Maar dan weet je toch één ding zeker, namelijk dat ze dan nooit gehaald worden?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Nou, dat weet ik niet. Dat weet ik niet. Laten we het minderheidskabinet als referentie nemen. Ze hebben nu een akkoord gesloten en achter iedere komma staan een doel en een bedrag. Stel dat het minderheidskabinet had gezegd: wij streven naar minder migratie naar ons land en wij streven naar het verduurzamen van de economie. Dan kan je daarna met de oppositie gaan onderhandelen over hoe je dat praktisch invult, wat haalbaar is en waar een politieke meerderheid voor is. Dat was een veel betere volgorde geweest.

Ik denk dat we dat als politiek in ons beleid eigenlijk ook beter moeten doen. Dan zeggen we: we streven ernaar om de economie te verduurzamen en hoe we dat gaan doen, vullen we door middel van politieke consensus in. Dan kom je uiteindelijk ook tot realistischer beleid. Maar als je doelen gaat stellen, zoals Fit for 55, dat we uit Europa zagen komen, dan denk ik: waarom niet fit for 53 of fit for 58? Het zijn allemaal van die arbitraire marketingtechnische doelen, waar we als politiek uiteindelijk niet zo heel veel mee opschieten.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dit verrast me eigenlijk wel, want juist in het bedrijfsleven wordt veel meer gewerkt met duidelijke doelen, duidelijk afrekenen, wat wil ik halen. Hier hoor ik eigenlijk een pleidooi voor meer wollige teksten. "Laten we streven naar goed migratiebeleid." Bij "streven naar" weet je één ding zeker: dan kun je ze nergens op afrekenen. Ik ben dus verbaasd over de lage verwachtingen van JA21 van de overheid. Moeten we niet juist veel ambitieuzer zijn en zeggen: luister eens, we willen graag dat je het wel haalt, doe er een stapje bij?

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ik ben heel blij met deze vraag, want dat is niet precies wat ik bedoel. Ik denk zeker dat het noodzakelijk is om bijvoorbeeld op ministeries met KPI's te werken. Mijn collega Ingrid Coenradie is heel druk bezig om te kijken hoe je bijvoorbeeld bij JenV de strafketen beter kan laten doorstromen en effectiever kan laten verlopen. Dan moet je op ministeries KPI's instellen en doelen stellen. Maar dat zijn bedrijfsmatige doelstellingen. Ik heb het nu over politieke doelstellingen, waarvan achteraf blijkt dat ze niet haalbaar zijn, dat er

geen meerderheid voor is, dat het vastloopt en moeilijk uitvoerbaar is. Het gaat erom dat we daar iets meer richting aan geven en de praktische invulling pas doen zodra er een politieke meerderheid is, zodra er een haalbaar plan is en zodra het ook financieel haalbaar is.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dan constateer ik dat wij hierover inderdaad van mening verschillen. Ik denk dat er vooral een tandje bij moet om de doelen wel te halen. JA21 denkt vooral dat de doelen moeten worden afgezwakt. Ik hoop dat het kabinet voor ons gaat kiezen, want volgens mij kan het niet allebei.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Voorzitter, mag ik daarop reageren? Ik vind het een beetje hetzelfde als wanneer RKC zou zeggen: volgend jaar gaan wij de Eredivisie winnen. Dat is een garantie voor teleurstelling. Het doel van RKC is dus: handhaving in de Eredivisie. Als het hebt over realistische doelstellingen … Je mag best doelstellingen hebben, je mag best binnen je organisatie KPI's stellen, maar als je het hebt over haalbaarheid, betaalbaarheid en realistisch zijn, denk ik dat we daarin nog wel wat kunnen leren.

De heer **Schenk** (FVD):
Ik moet de heer Hoogeveen teleurstellen, want RKC speelt ook komend seizoen in de Keuken Kampioen Divisie.

De heer **Hoogeveen** (JA21):
Ja, klopt. Dat was een slecht voorbeeld, sorry.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw bijdrage. Het woord is aan mevrouw Inge van Dijk voor haar inbreng namens het CDA. En dan schat ik zo in dat mevrouw Inge van Dijk ook wel wat vindt van RKC.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Of ik iets vind van RKC? Ik denk dat het realistischer is als PSV zegt dat ze als doelstelling hebben om weer kampioen te worden. Dat zeg ik dan als Brabander. Allereerst wil ik de heer Van der Maas bedanken voor zijn maidenspeech en feliciteren. Het is mooi als iemand een stukje persoonlijk inzicht geeft in wat hem drijft. Ik vind zijn drijfveer mooi en puur en ik zie uit naar een constructieve samenwerking.

Voorzitter. Vandaag gaat het niet over plannen, voornemens of mooie woorden. Vandaag gaat het eigenlijk over twee eenvoudige vragen. Hebben we gedaan wat we hebben beloofd? En heeft het daadwerkelijk iets betekend voor inwoners en ondernemers in ons land? Dat is waar Verantwoordingsdag over hoort te gaan.

Voorzitter. Publiek geld of gemeenschapsgeld, zoals het CDA het liever zegt, is geen abstract begrotingscijfer. Het is geld van mensen die iedere dag hun best doen, van ondernemers die risico nemen, van gezinnen die hard werken en vrijwilligers die zich inzetten voor hun buurt, vereniging of kerk. Dat geld is ons toevertrouwd. Dan mogen mensen ook verwachten dat de overheid niet alleen kan uitleggen hoeveel geld er is uitgegeven, maar vooral ook wat daarmee is bereikt. Niet alleen "was het rechtmatig?" maar vooral ook "heeft het gewerkt?" Precies daar ligt de kern van goede verantwoording.

Voorzitter. Dit is geen nieuwe discussie. Al decennialang bestaat deze wens en toch constateert de Algemene Rekenkamer opnieuw dat de vertaalslag van doelen naar concrete prestaties en maatschappelijke effecten vaak onvoldoende zichtbaar is. Dat is een probleem. Als doelen vooraf onvoldoende scherp zijn geformuleerd, wordt het achteraf bijna onmogelijk om eerlijk te beoordelen of beleid wel succesvol is geweest. Dan praten we vooral weer over wat er is uitgegeven, terwijl mensen thuis zich afvragen: wat heeft het ons opgeleverd?

Voorzitter. Mede daarom vraagt het CDA al langer aandacht voor een duidelijk onderscheid tussen consumptieve uitgaven en investeringen. Niet iedere euro die de overheid uitgeeft heeft namelijk hetzelfde effect. Sommige uitgaven zijn noodzakelijk voor het functioneren van vandaag, andere uitgaven zijn investeringen in morgen. Om financieel gezond te blijven moeten we investeren in ons toekomstig verdienvermogen, zodat er ook voor toekomstige generaties financiële ruimte is om goede publieke voorzieningen te behouden. De Voorjaarsnota zette daarin een eerste stap door investeringen en consumptieve uitgaven beter inzichtelijk te maken, maar in het Financieel Jaarverslag van het Rijk zien we dat onderscheid nog nauwelijks terug. Daarmee blijft ook de vraag open hoe wij als Kamer kunnen beoordelen of die investeringen daadwerkelijk worden gerealiseerd en of zij bijdragen aan de doelen die het kabinet zichzelf heeft gesteld. Graag een reactie van de minister.

Voorzitter. Verantwoording gaat niet alleen over geld, maar ook over vertrouwen. De Monitor Brede Welvaart laat zien dat Nederlanders niet alleen minder vertrouwen hebben in de overheid, maar ook voor het eerst minder vertrouwen hebben in elkaar.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik denk dat de heer … Nee, excuus. Ik denk dat mevrouw Van Dijk een heel terecht punt maakt over het belang van investeren en het inzicht daarin. Hoe kunnen wij als Kamer beoordelen of er voldoende wordt geïnvesteerd met het oog op de toekomst?

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Het begint ermee of we überhaupt inzicht hebben in hoeveel er wordt geïnvesteerd. Ik zou dan ook graag willen zien wat die investeringen hebben opgeleverd, een pleidooi dat het CDA al veel langer houdt. Ik vind ook dat we daar aandacht aan moeten besteden, niet alleen bij het maken van plannen, maar ook veel meer bij het verantwoorden van die plannen. Dan kunnen we er namelijk überhaupt het gesprek over voeren, want dat doen we nu helemaal niet.

De heer **Oosterhuis** (D66):
Ik denk inderdaad dat dat een probleem is. Ik had het in mijn bijdrage onder andere over de kosten van infrastructuur. Hoe kijkt mevrouw Van Dijk ernaar om meer inzicht te krijgen in de investeringen waarvan wij zeker weten dat we ze moeten gaan doen? Welke mogelijkheden ziet zij daarvoor?

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Het inzichtelijk maken van investeringen die wij moeten gaan doen, vinden wij vanzelfsprekend. Maar het gaat niet alleen om het inzichtelijk maken; we moeten ook kijken in hoeverre we ze vervolgens ook uitgevoerd hebben en of dat ook echt iets heeft opgeleverd. We doen vaak heel veel aannames aan de voorkant, maar ik wil weten of die aannames kloppen en of die investeringen in de praktijk ook daadwerkelijk doen wat wij denken dat ze gaan doen, zodat we er ook weer van kunnen leren.

De **voorzitter**:
U vervolgt.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Voorzitter. Verantwoording gaat dus niet alleen over geld — ik gaf het al aan — maar ook over vertrouwen. Dat we minder vertrouwen hebben in elkaar, zou ons allemaal zorgen moeten baren, want Nederland is groot geworden als een samenleving waarin afspraken worden nagekomen, waarin mensen verantwoordelijkheid nemen en waar een handdruk vaak voldoende was, omdat vertrouwen vanzelfsprekend was. Vertrouwen ontstaat wanneer mensen zien dat beloften worden nagekomen, wanneer de overheid eerlijk laat zien wat wel werkt en wat niet werkt, wanneer successen worden gedeeld, maar ook fouten worden erkend — dat is bestuurlijke volwassenheid.

Voorzitter. Dat vraagt om een cultuur waarin verantwoording niet gelijkstaat aan afrekenen, want als bestuurders voortdurend bang zijn om afgerekend te worden, ontstaat risicomijdend gedrag en dan wordt de korte termijn leidend, en dat zien we helaas veel te vaak, terwijl Nederland juist behoefte heeft aan een overheid die leert, verbetert en investeert in de lange termijn. Verantwoording moet daarom niet in de eerste plaats gaan over schuldigen aanwijzen. Verantwoording moet gaan over leren, verbeteren en verantwoordelijkheid nemen.

Voorzitter. Dat vraagt ook iets van de manier waarop wij verantwoording organiseren. In de praktijk lopen namelijk grote maatschappelijke opgaven vaak over meerdere ministeries heen. Denk aan veiligheid, verdienvermogen of de uitvoering van publieke voorzieningen. En toch voeren wij verantwoording alsof beleid netjes binnen één ministerie blijft. De Algemene Rekenkamer spreekt over een verkokeringsprobleem. Over de rijksbrede verantwoording spreken we weliswaar met de minister van Financiën, maar zoals de naam al doet vermoeden, gaat het dan vooral over de financiën.

Daarom vindt mijn fractie dat het kabinet opnieuw moet kijken naar de manier waarop het gesprek met de Kamer over de rijksbrede verantwoording wordt ingericht, niet om van dit debat een ministerparade te maken, maar om ervoor te zorgen dat, waar dat inhoudelijk echt nodig is, meerdere bewindspersonen inhoudelijk verantwoordelijkheid kunnen nemen. Wij zijn dus echt op zoek naar een proactieve houding van het kabinet over de eigen afvaardiging. Kan het kabinet daarop reflecteren?

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Het CDA doet uitspraken die mij heel erg aanspreken, omdat wij daar heel erg tegenaan lopen in het kader van preventie of omdat je inderdaad ziet dat de baten bij het ene ministerie terechtkomen en de lasten bij weer een ander. Ik zie dat ook heel erg in de gezondheidszorg. Als iemand opgenomen wordt in een verpleeghuis en de partner achterblijft, dan komt er zo twee keer AOW voor alleenstaanden en twee keer huurtoeslag. Kortom, dat zit bij verschillende ministeries. Hoe gaan we dat nou verbeteren?

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Ik hoop dat we dat om te beginnen kunnen verbeteren door zelf als Kamer initiatief te nemen om het bredere gesprek met het kabinet te organiseren. We zitten natuurlijk gewoon in de commissies, waar we zelf kunnen nadenken hoe we het kunnen verbeteren. Misschien kunnen we grotere debatten organiseren over integrale onderwerpen. Dat kunnen we zelf doen. Ik heb net een klein voorstelletje gedaan om het hier te doen, door het gesprek breder te voeren. Ik denk ook dat we als Kamer soms zelf met initiatieven moeten komen die gaan doen wat we graag willen, namelijk meer breedte, wellicht meer preventie en daar meer ministers en staatssecretarissen bij uitnodigen om dat gesprek met ons te voeren. Ik zou dus ook heel graag zelf die handschoen willen opnemen — dat is misschien ook een beetje hoe ik in elkaar zit — het liefst met u of met de collega's hier in de Kamer, om dat gesprek daadwerkelijk te verbeteren, het liefst op basis van goede ideeën die we zelf bedenken.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ik vind het een heel goed voorstel om daar samen naar te kijken, het liefst met nog velen meer. We zien toch wel heel erg dat er ijzerenheinig gekeken wordt naar de spreadsheets per ministerie. Kunnen we daarin ook ruimte vinden?

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Wat mij betreft moeten we daar ruimte voor vinden met elkaar als het ervoor zorgt dat we onze doelen beter halen. Ik ben ook heel benieuwd of de taskforce dadelijk in de praktijk gaat uitwijzen dat dat dusdanig goed werkt dat doelen daardoor beter bereikt worden. Als we dat met elkaar constateren, is dat wat mij betreft misschien ook weer een leermoment. Misschien moeten we zaken dan anders gaan inrichten. Wij zullen die heilige huisjes soms inderdaad wel moeten doorbreken.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Van Brenk** (50PLUS):
Ik zie dat als een uitnodiging van het CDA. Graag.

De **voorzitter**:

U vervolgt.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
Voorzitter. Tot slot wil ik het hebben over de opmerkingen van de Algemene Rekenkamer over Defensie. Nederland investeert de komende jaren miljarden extra in onze veiligheid. Dat is noodzakelijk, maar juist omdat het om zulke grote bedragen gaat, moet ook de verantwoording op orde zijn. De Rekenkamer is kritisch op onderdelen van het inkoopproces. Bij een snelle opschaling zullen risico's en fouten nooit volledig te voorkomen zijn. Daar hebben wij echt wel begrip voor, maar juist dan is openheid ook van belang. De reactie van afgelopen maandag van Defensie laat zien dat die reflectie er is, maar wat ons betreft mag die in de toekomst wel eerder en proactiever plaatsvinden. Daarnaast horen wij graag of de Kamer geïnformeerd kan worden over de uitkomst van de gesprekken tussen Defensie, de Algemene Rekenkamer en de Auditdienst Rijk.

Echt tot slot, voorzitter. Verantwoordingsdag wordt soms "gehaktdag" genoemd, maar voor het CDA gaat deze dag niet over hakken, maar over verantwoordelijkheid. Die gaat over de vraag of wij zorgvuldig omgaan met wat inwoners en ondernemers ons hebben toevertrouwd en over de vraag of beleid daadwerkelijk verschil maakt in het leven van mensen. Uiteindelijk kun je vertrouwen niet begroten. Vertrouwen moet je verdienen.

Dank u wel.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Mevrouw Van Dijk zei terecht dat om vertrouwen te verdienen, de overheid beloftes moet waarmaken. Nu zegt de Rekenkamer terecht: er gaan een aantal beloftes niet waargemaakt worden als we zo doorgaan op het gebied van klimaat, stikstof, water, natuur en wonen. Hoe gaat het CDA ervoor zorgen dat die beloftes wel waargemaakt gaan worden?

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
We hebben beloftes gedaan in ons coalitieakkoord. Ik besef heel goed dat we een minderheidskabinet zijn en op zoek zullen moeten gaan naar meerderheden, óf om die beloftes waar te maken óf om met elkaar die beloftes dusdanig aan te passen dat we zeggen dat we hiervoor gaan staan. Daarin zal het CDA altijd openstaan voor het gesprek en bereid zijn om de samenwerking op te zoeken, maar wij zullen ook van het kabinet vragen om transparant te zijn over de vragen wat er nodig is om die beloftes te realiseren, wat we daar eventueel voor moeten laten en waar we dan moeten versnellen. We moeten dus continu de vinger aan de pols houden. Dat betekent misschien dat we hier iets vaker dan één keer per jaar over moeten spreken.

De heer **Stultiens** (GroenLinks-PvdA):
Dat laatste vind ik sowieso een goed plan. Wel blijft de vraag staan wat dan vandaag de boodschap namens de coalitie aan het kabinet is. Er zijn twee smaken: ga de beloftes waarmaken dus kom met extra beleid, of trek de beloftes in. Ik ben op zoek naar het antwoord op de vraag wat het CDA vindt. Ik hoop dat ze zeggen: maak de beloftes wel waar, dus kom met extra beleid.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):
We hebben beloftes in ons coalitieakkoord afgesproken. Ik zeg tegen het kabinet: ga die waarmaken en als het moeilijk is omdat er geen meerderheid voor is, ga dan op zoek naar beloftes die we met elkaar in een breed scenario kunnen dragen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Schenk voor zijn inbreng namens Forum voor Democratie in de eerste termijn.

De heer **Schenk** (FVD):
Dank, voorzitter. Vandaag legt de regering verantwoording af over de besteding van honderden miljarden euro's aan belastinggeld door de Rijksoverheid in het jaar 2025. Dit geld is door Nederlanders opgebracht en aan Nederlanders besteed. Dat zou tenminste zo moeten zijn. De praktijk ziet er echter heel anders uit. Nog altijd, of misschien wel steeds vaker, stroomt Nederlands belastinggeld naar beleid dat ons eigen nationale belang, het belang van ons land, in het geheel niet dient. Sterker nog, het stroomt naar beleid dat ons land schaadt. Weer ging er vorig jaar bijna 10 miljard naar asiel en migratie. Ik heb het over 10 miljard euro, opgebracht door Nederlanders, besteed aan het faciliteren van hun eigen ontheemding, aan een unheimisch gevoel op straat en aan vreemde talen in een tram of bus. Dat zijn niet eens de totale kosten van de ongekende massa-immigratie. Daar komen de door Jan van de Beek becijferde verborgen kosten nog bij. Immigranten van bijna elke afkomst ter wereld kosten de samenleving immers meer, vaak veel meer, dan dat zij opleveren. Dit is het gevolg van het veel grotere beroep dat zij doen op sociale zekerheid, zorg, politie, het rechtssysteem, gevangenissen en zelfs tbs-klinieken.

Voorzitter. Het klimaatbeleid kostte ons, voor zover dat direct terug te zien is, in 2025 ook weer 4,5 miljard euro. Dat klinkt nog redelijk bescheiden, zeker in vergelijking met de kosten van de massa-immigratie, maar laten we niet vergeten dat in 2021 al 35 miljard euro in het Klimaatfonds is gestoken. Die 4,5 miljard komt daar nog bovenop. Ook klimaatmaatregelen hebben natuurlijk aanzienlijke verborgen kosten, van schade aan mens en natuur door windmolens en biomassa, tot alsmaar groeiende groene regelgeving en daarmee stijgende kosten voor werkend Nederland, tot de extra kosten die netcongestie en zogenaamd duurzaam bouwen met zich meebrengen. De gevolgen zijn over de hele linie ingebakken.

Ook het groeiende ambtenarenapparaat baart Forum voor Democratie zorgen. Tussen 2017 en 2025 steeg de ambtelijke inzet bij het Rijk van zo'n 110.000 fte naar 160.000 fte en stegen de apparaatsuitgaven van 11,7 naar 22 miljard euro. Met andere woorden, de overheid is nu anderhalf keer zo groot en twee keer zo duur als negen jaar geleden. Is er iemand in deze zaal die daadwerkelijk gelooft dat de overheid daar daadkrachtiger door is geworden of Nederlanders beter dient?

Voorzitter. Dat zijn slechts drie schrijnende voorbeelden. Het echte probleem van het rijksbeleid staat niet onder één kopje. Het is versnipperd en verweven in de gehele verantwoording waar we vandaag over spreken. Het zit in het totaal van het in ons land gevoerde beleid, in de verkeerde

keuzes, in de verkeerde prioritering en in de verkeerde mentaliteit over de hele breedte.

Maar als er iets is dat de fouten in het uitgavenpatroon van onze Staat samenbindt en de ideologie van de zittende macht samenvat, dan zijn dat de SDG's, de Sustainable Development Goals. Ik doel dan op die bizarre lijst van geloofsartikelen, de zeventien geboden van globalisme en links-liberalisme, en dat programma waarin alle verkeerde keuzes zijn samengebracht: massa-immigratie, klimaatbeleid, nivellering en de aanval op bezit en ondernemerschap, de dwang op het gebied van levensstijl en gezondheidszorg, de verplichte zogenoemde gendergelijkheid, de zogenaamde diverse en inclusieve samenleving en meer en meer internationale integratie. Ik heb het dus over de SDG's, die tot doel hebben een onvolmaakte, maar toch vrije, echte wereld te vervangen door een beheerste, gestuurde en zelfs overgereguleerde wereld. Met die grondslag — en die grondslag zien we elke dag, zo niet in woord dan wel in daad van de uitdragers van de gevestigde macht — is het niet zo vreemd dat de Nederlandse uitgaven, betaald met geld van Nederlanders dus, Nederland niet meer dienen.

Voorzitter. Wat krijg je nou als je al deze zinloze uitgaven bij elkaar optelt? Een begrotingstekort. In 2025 bedroeg dat tekort 1,6% van het bbp. Dat wordt tegenwoordig gezien als acceptabel. Het valt immers binnen de EMU-norm, de eis van de Europese Unie dat begrotingstekorten jaarlijks onder de 3% en in totaal onder de 60% van het bbp moeten blijven. Een tekort blijft echter een tekort en een rekening die wordt doorgeschoven naar toekomstige generaties. Aan dat feit doet geen Brusselse normering iets af. Toekomstige generaties krijgen het zwaar te verduren in dit land. Volgens de CPB-projectie De Nederlandse overheidsschuld op lange termijn, die vorig jaar werd uitgebracht, loopt de staatsschuld de komende decennia door vergrijzing en verhoogde defensie-uitgaven systematisch op. Volgens het meest waarschijnlijk scenario passeren we in 2040 de 60% van het bbp om in 2060 uit te komen op 126%. In het meest pessimistische scenario is dat zelfs 200%, een schuld twee keer zo groot als de totale economie, nog voordat mijn generatie met pensioen is.

Alles welbeschouwd doemt uit de huidige staat van de rijksuitgaven een beeld op van een on-Nederlands beleid, gevoerd door kabinetten die bezig lijken met de hele wereld behalve met Nederland. Je zou bijna vergeten dat we het vandaag hebben over de uitgaven in 2025, niet van het kabinet-Jetten dus, maar van vorig jaar, van het kabinet-Schoof. Het kabinet-Schoof, zo verzekerden de media ons, zou het meest rechtse kabinet ooit worden. "Extreemrechts" werd het in sommige kringen zelfs genoemd. Deze ridicule classificatie werd tijdens de kabinetsperiode zelf dag in, dag uit belachelijker. Ook de nasleep van Schoof, deze verantwoording van de rijksuitgaven, bewijst dat weer. We kunnen concluderen dat Rutte IV is opgevolgd door Rutte V en dat inmiddels Rutte VI in vak K is aangetreden. De koers is onwrikbaar, de trein van afbraak dendert door.

Voorzitter. Als fractievoorzitter van D66 stak Rob Jetten zijn kritiek op het kabinet-Schoof beslist niet onder stoelen of banken, integendeel. Hij sprak van een gebrek aan visie en daadkracht. Wie terugkijkt, ziet echter dat het beleid van Jetten, inmiddels premier, eigenlijk niet verschilt van dat van Schoof. Erkent de premier zijn geestverwantschap met het vorige kabinet? Hoe beoordeelt hij deze realiteit? Wat is er nu concreet anders?

Voorzitter. Forum voor Democratie staat voor een fundamenteel andere koers, een beleid dat Nederland centraal stelt en de Nederlandse belangen dient, voor een overheid die onze soevereiniteit, cultuur en welvaart op de eerste plaats zet, voor een staatsapparaat dat kleiner en efficiënter is in plaats van alsmaar uitdijt, een overheid, simpelweg, die ons land wil oprichten naar een nieuwe gouden eeuw.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**:
Ik schors de vergadering tot 13.00 uur. Ik wijs erop dat we bij aanvang van de middagvergadering gaan stemmen over de moties ingediend bij het tweeminutendebat JBZ-Raad. Daarna zullen we het huidige Verantwoordingsdebat voortzetten. De vergadering is tot 13.00 uur geschorst.

De vergadering wordt van 12.24 uur tot 13.00 uur geschorst.